Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1987
чылдың
март
14
суббота
№ 63 (13363)
1925 чылда
үндезилеттинген.
Өртээ 3 көпеек

Октябрьның идеалдары совет улустуң чаагай чоруунуң эрге-ажыктары дээш, Төрээн чурттуң чечектелиишкининиң эрге-ажыктары дээш, социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктары дээш ажылдаарынче кыйгырып турар. Боттарывыстың угаан-медереливисти, күзел-соруувусту, энергиявысты чаңгыс аай күш кылдыр каттыштыраалыңар. Ол кайгамчык күштү бистиң мурнувуста салдынган чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээринче угландыраалыңар. Айыттынган бүгү-ле чүүлдерни күүседиилиңер. Октябрьның революстуг херээн төлептии-биле уламчылаалыңар!

(Совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыындан).

СОВЕТ УЛУСКА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чеден чыл ою чоокшулап орар. Ол дээрге совет улустуң улуг байырлалы-дыр.

Бистиң революциявыс — кижи төрелгетенниң амыдыралынга чаа үе-чаданың эгелээнин чарлаан, XX чүс чылдың эң улуг болуушкуну. Ооң эгээртинмес ужур-дузазын үе ханызы-биле ажыткан, социалистиг ниитилел хөгжүлдезиниң ажыдып турары канчаар-даа аажок улуг аргаларын тодараткан.

Бистиң медерелививске, бистиң сагыш-сеткиливиске Октябрь — ол дээрге совет кижилерниң национал эң дээди чоргааралының көргүзүү-дүр. Революция массаларның төөгүлүг чогаадылгазынга чижеглээр чүве чок көдүрлүүшкүнүнүң, капиталистиг болгаш помещик дарлалдың кинчизин адыра октаан чоннуң тиилелгезиниң чырыткылыг илерели болган.

Россияның ажылчын аңгызын, ажылчы чонун революсчу маадырлыг чорукче көдүрген большевиктер партиязын Владимир Ильич Ленин баштап турган. Ооң теоретиктиг угаан-бодалы, ооң мөзү-шынарының үлегери, ооң өндүр улуг ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдери чүс-чүс чылдарда чурттаар.

Бистиң бөгүнгү ажыл-херектеривисте Улуг Октябрь база үргүлчүлеп турар. Чуртта эде тургустунуушкун калбарып, бодунуң утка-шынарының талазы-биле революсчу тургузукчу ажыл чорул турар. Ооң эчис сорулгазы — социалистиг ниитилелдиң депшилгезин дүргедедири. Чоннуң күзел-чүткүлүн илеретпишаан, партия политиктиг шугумун — ТК-ның апрель Пленумунуң, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шугумун олче угландырган.

Төп Комитеттиң январьда болган Пленумунга улуг, принципиалдыг ужур-дузалыг шиитпирлер хүлээп алдынган. Ол шиитпирлер партияны болгаш чонну эде тургустунуушкунунуң теориязы-биле чепсеглеп, оларны ниитилел организациязының эң-не чаа формаларын социализмче кирер аргалыг, улам ханы реформаже, дидим хемчеглерже мобилизастап турар.

Бистиң чуртувус — социализмни практика кырынга боттандырган баштайгы чурт. Кижилерниң социал амыдыралының төөгү талазы-биле чижеглээр чүве чок үндезиннерин: ажылчы чоннун эрге-чагыргазын — политикага, бүдүрүлгениң чепсек херекселдеринге ниитиниң өнчүзүн — экономикага, коллективизмни болгаш бот-боттарынга эштүү дузаны — кижилер аразында харылзааларга Улуг Октябрьның тиилелгези бадыткаан. Революсчу ол чаартылгаларда — бүгү-ле чүүлдүң эгези, социалистиг тургузугнуң амыдыралчы күжүнүң эгээртинмес үндезини.

Делегейниң дыка хөй чурттарының улустарының амыдыралын мычыгга чедир хоозурадып турар ядаралдан болгаш түреглелден Улуг Октябрь, социализм бистиң Төрээн чуртувусту чарып алган. Кижини кижи дарлаар чорук бисте чок. Ажыл чок кижилер чок. Национал дарлал чок. Ядыы-түреңги болгаш бижик билбес дүмбей чорук чок. Күш-ажылдың кижилери социал камгалаттынган байдалдарда, даартагы хүнге бүзүреңдиг чурттап турар.

Ону чедип алыр дээш Октябрь революциязы тиилээн, ол дээш социализм туруп турар.

Социалистиг тургузуушкун үезинде бистиң чуртувус экономиктиг болгаш эртем-техниктиг улуг потенциалдыг күчүлүг индустриалдыг күрүне апарган. Массаларының эртем-билииниң талазы-биле делегейде эң бедик деңнел чедип алдынган. Ажылчы чоннарның өг-бүлелери бай-шыырак апарган. Медицинаның халас хандырылгазы, не-чаш дугайында, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, улуг назылыг хамаатылар дугайында күрүнениң сагыш салыышкыны амыдыралдың чаңчыл апарган нормазы болу берген. Хүн бүрүде-ле муң-муң өг-бүлелер чаа баажыңнарже көжүп кирип турар.

Чуртка культура талазы-биле кайгамчык улуг чаартылгалар кылдынган. Социализм болза кижизиг эвес орукту болгаш күчүлелди, буржуаз ниитилелдиң угаан-бодал хоозураашкынын солуур бүрүннүг орукту саналдап шыдаар тургузуг, сайзыралдың ёзулуг үнелиг чүүлдерин камгалап база көвүдедип шыдаар тургузуг, ынчаарга чиңгең, байырын хараар чорукка үндезилеттинген культураны бүрүү шапкан тургузуг болуп, делегей мурнунга көстүп, догуннап турар.

Совет экономиканы ажыктыг чоруктуң болгаш эртем-техниктиг депшилгениң делегейде дээди деңнелинче көдүрер дээш амгы үеде демисежип турар бис. Ынчангаш чоннуң чаагай чоруунуң улам ыңай өзүлдезинге болгаш ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң бүгү талалыг сайзыралынга, кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал херегледерин хандырарынга бааза улам-на калбарар.

Олче орукту Октябрь, социализм ажыткан.

Социалистиг революцияның тиилелгези күш-ажыл кижизинге боттуг эргелерни болгаш хосталгаларны быжыглап берген. Советтерниң эрге-чагыргазын — чоннуң бодунуң тыпканы күрүне эрге-чагыргазының демократтыг хевирин ол бадыткаан. Демократияны болгаш чоннуң инициативазын эң-не долузу-биле хөгжүдеринге бүгү үндезиннер совет политиктиг системада бар.

Ол система Октябрьдан төрүттүнген, ону социализм тургускан.

Бистиң чуртувуска национал айтырыгның шиитпирлээриниң үндезиннерин революция хандырып тургускан. Улустарның деңг эргелии, оларның акы-дуңма кады ажылдажылгазы Совет эрге-чагырганың чылдарында херек кырынга бадыткаттынган. Бүгү республикаларның экономиказы болгаш культуразы көдүрүлген. Бодунуң ниити чедиишкиннеринге чоргаарланыр, социалистиг чаалап алыышкыннарны кандыг-даа халдаашкыннардан камгалаарынга белен чаңгыс аай совет улус тургустунган.

Амыдыралчы кандыг-даа ажыл-херек ышкаш, национал харылзааларны сайзыраңгайжыдары чаа айтырыгларны көдүрүп турар. Национал эрге-ажыктарга хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кичээнгейлиг көөр болгаш националистиг база шовинистиг кандыг-даа илерээшкиннерге эптеш чок ленинчи национал политиканың принциптеринге үндезилээш, ол айтырыглар шиитпирлеттинип турар болгаш моон соңгаар-даа шиитпирлеттинер апаар.

Чурттуң депшилгези нация болгаш биче улус бүрүзүнүң чаагай чоруунга, оларның улам-на чоокшулажырының эрге-ажыынга, бистиң бузулбас бүгү эвилеливистиң эрге-ажыынга бараан кылдыр боттанып турар болгаш моон соңгаар-даа боттаныр. ССРЭ-ниң улустары быжыг найырал-биле, социалистиг интернационализм болгаш совет патриотизм-биле сырый каттышкан.

Ону биске Октябрь берген, ону биске социализм берген.

Бистиң революциявыстың салдарының түңнелинде ханызы-биле өскерилген делегейде чурттап турар бис. Капиталистиг мөлчүлгениң кинчизин кижи төрелгетенниң үштүң бир кезии бодундан дүжүр октаан. Делегей системазы болур социализм догуннап, хөгжүп, быжыгып турар. Колониалдыг империялар ам чок — бүрүн хамаарышпас чаа он-он күрүнелер бар.

Делегей пролетариадының күштери көвүдээн, ооң эрге-ажыктарын марксистиг-ленинчи коммунистиг болгаш ажылчын партиялар илергейлеп турар. Империализмге, дайынга удур, демократтыг массалыг шимчээшкиннер калбарып турар. Капитализмниң ниити кризизи ханылап турар.

Делегейниң амгы социал-политиктиг овур-хевири — Октябрьның эгелээни төөгүлүг чорудулганың дүрүм ёзугаар түңнели-дир.

Социалистиг тургузуушкунга бистиң баштайгы базымнарывысты Владимир Ильич Ленин башкарып турган. Ол бөгүн-даа бистиң-биле кады: революстуг ленинчи ёзуну партияның болгаш чурттуң амыдыралынга эде тургустунуушкун улам-на ханызы-биле бадыткап турар.

Социализмниң улуг херээнге боттарын бараан болдурган бүгү кижилер бөгүн бистиң-биле кады. Большевизмниң маадырлыг чаңчылдарын үндезилеп тургускан болгаш бүгү-ле хилинчектениишкиннерни болгаш шылгалдаларны эттүр коммунистиг идеалдарга чайгылыш чок шынчы чорукту бадыткап шыдаан ленинчи-революсчулар, Ильичиниң кады ажылдап чораан өөрү совет кижилерниң өөрүп четтирген сагыш-сеткилинге мөңгези-биле артар.

Россияның үш революцияларының киржикчилериниң, 1917 чылдың октябрьда помещиктерниң болгаш капиталистерниң эрге-чагыргазын чылча шапкан кижилерниң аттары болгаш овур-хевирлери кажан-даа оңмас болгаш читпес.

Хамааты дайынының маадырларының дугайында, Советтерниң республиказын империалистиг интервентилерден болгаш ак-гвардейжилерден камгалаан кижилерниң дугайында сактыышкынныг тураскаал ыдыктыг. «Совет Россиядан холуң ырат!» деп негелдениң кыйгызын кылган болгаш Октябрьның чаалап алыышкыннарын холга боо-чепсекти туткаш камгалашкан даштыкы чурттарның интернационалчы демиселчилерин бистиң чонувус кажан-даа утпас.

Баштайгы беш чылдарның маадырлыг чаакчыларының, күчүлүг индустрияның тургузукчуларының, коллективтиг кодээ ажыл-агыйның эгелекчилериниң, социалистиг культураның чогаадыкчыларының тиилелгелеринге бистиң магадаашкынывыс кажан-даа өшпес.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет кижиниң, солдаттың болгаш ажыл-ишчиниң маадырлыг чоруу өлүм чок. Социалистиг Ада-чурттуң алдары болгаш хосталгазы дээш өлген кижилерниң, фашистиг хамчыктан делегейни камгалап алыры дээш амы-тынын бергеннерниң тураскаалының мурнунга бөгүн мөгейип турар бис. Хосталгалыг бо тулчуушкунга бистиң эвилелчилеривисти болгаш эштеривисти — өске чурттарның дайынчыларын, патриоттарын, антифашистерин хүндүткел болгаш өөрүп четтириишкин-биле сактып турар бис.

Аар-берге дайынның соолунде хоорайларны болгаш суурларны бузундулар орнунга тудуп, чуртту катап тургускан болгаш ону улам-на күчүлүг болдурган совет кижилерниң күш-ажылчы маадырлыг чоруунга, угаан-бодалының күштүүнге Төрээн чуртувус кезээде чоргаарланыр.

Эштер!

Төөгүнүң оруктарынга баштайгы изээшкиннерни кылыр кижилерге таваржыр бүгү бергелер болгаш шылгалдалар бистиң үлүүвүске онаашкан. Олар бисти доктаадып шыдаваан. Ол бергелерни болгаш шылгалдаларны ажып эртеринге өөренип, ажып эртип-даа келген бис.

Социализм тургузуушкуну ажыл-агыйның сандаргай болгаш дайын хоозурадыышкынының байдалынга эгелээн. Империалистиг ыйыышкынга болгаш кыжаныышкынга соксаал чокка таваржып, барык үжен чыл дургузунда ССРЭ делегей капитализминге удур чааскаан туруп келген. Гитлерже агрессияга удур дайынга чурт 20 миллион бодунуң оолдарын болгаш кыстарын чидирген, национал байлааның барык үштүң бир кезиин оскунган. Хей чылдарның дургузунда улуг күженишкиннерни үндүрүп, бодунга эргежок чугула чүүлдерден ойталап чурттаар ужурга таваржып турган. Бис туржуп шыдаан бис, бисти мөгейтип болгаш сы базып шыдаваан.

Ол ышкаш өске-даа чүүлдер база турган. Чаа ниитилелди тургузарының методтарындан болгаш ленинчи принциптерден ойталааны дээш, социалистиг хоойлу-дүрүмнү, партияга болгаш ниитилелге амыдыралдың демократтыг нормаларын үрээни дээш, волюнтаристиг частыглар дээш, угаан-бодалга догматизм, практиктиг хөделиишкиннерде шүшпең, эреңгей чорук дээш улуг үне-биле төлээр ужурга таваржып турган.

70 чылдарда болгаш 80 чылдарның эгезинде бистиң ниитилелививске чаңгыс черге таптаашкынныг угланыышкыннар тыптып, бергелер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар, социализмге таарышпас болуушкуннар мөөңнелип турар апарган. Ону партия, бүгү совет улус медереп билип, сагыш аарып турган. Төп Комитет бистиң херектеривисти, бистиң бүгү амыдыралывысты революсчу дидими-биле эки талаже өскертири дээш туржу берген.

Апрель Пленумунуң хүлээп алган угланыышкынын ажылчы чоннар бодунуң хан-дамырындан тудуш херээ кылдыр хүлээп алган. Партияда катап тургускан шынчы бот-шүгүмчүлелдиг чорук, политикада шынчы ак сеткилдии, тургустунуп келген байдалды эдип алырынга эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылып билири, оларны соңгаарлатпайн боттандырып чорудуп эгелээни — бо бүгү чоннуң калбак деткимчезин алган.

СЭКП-ниң XXVII съездизи чурттап эртип турар үени ленинчи ёзу-биле ханы угаап бодап, бодунуң шиитпирлеринге эчис сорулгаларның өндүр чаагайын болгаш болдунар чүүлдерни каттыштырган. Съезд политиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле эң-не үнелиг чүүлдерлиг шынның өөредии болган.

Бурунгаар чоруурунга шаптыктап турар бүгү чүүлдерге эптеш чок чорук, ону ажыы-биле билингени — ол принципиалдыг, ленинчи туруш, партияның күштүүнүң херечизи.

Бистиң мурнувуска «...херек кырында шиитпирлээр чаа сорулгалар тургустунуп келирге, эргилде бүдүүзүнде кымның-даа билбейн турганы чаа күштер чер адаандан үнүп кээп турган ышкаш көстүп кээп турган» деп, Ленин чугаалап чораан. Бөгүн база ындыг: партияда болгаш чонда эде тургустунуушкунуң революсчу херээнге дүүн чаа-ла көзүлбейн турган чаа күштер тыптып кээп, киржип турар.

Чурт шимчээшкинге кирип, чаа шинчилиг болу берген. Ниитилелде мөзү-шынар байдалы улам арыг болуп, угаан-бодал амыдыралы улам солун, хөй янзылыг болу берген. Хүн бүрүнүң чарлып болбас кезээ болуп, ажыт-чажыт чок болгаш шынчы чорук, шүгүмчүлел болгаш негелделиг чорук бадыткаттынып тургустунуп турар.

Улус ажыл-агыйының ханы чаартылгазының стратегиязын болгаш тактиказын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып чорудуп турар. Экономиканың эң чугула адырларының эргелеп башкарылгазын эде тургузуп турар. Ажыл-агыйның чаа механизминиң быраларын хөделдирип турар. Ажыктыг чорукту бедидеринче, орулгалыг чорукче ажылды бүзүреңдии-биле угландырып турар күш-ажылчы коллективтерниң саны өзүп турар. Бүдүрүлгениң техниктиг эде дериишкини чорун турар. Продукцияның шынарын үндезини-биле экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорудуп турар. Беш чылдың баштайгы чылында улус ажыл-агыйы планныг онаалдаларны кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Ынчалза-даа чедиишкинге мензэргенип болбас. Чүгле баштайгы базымнар кылдынган, кол ажыл — мурнувуста.

Ажыл-херектиң шуудаарының, чаартылгалар чорудулгазының доктаай бербезиниң, мурнуку частырыгларының катаптай бербезиниң магадылалдары бар бе?

Ийе, бар. Эде тургустунуушкунга чон сонуургалдыг, совет ниитилелдиң башкарыкчы күжү — ажылчын аңгы аңаа ханы сонуургалдыг. Чаа сорулгаларны шиитпирлээри дээш революсчу кызымак демисежип шыдаарын, бодунуң ажылының хевирлерин болгаш аргаларын чаартырынга белен болгаш ону кылып билирин, херек кырында бадыткап көргүзүп турар партия эде тургустунуушкунну удуртуп турар.

Чаңгыс аай чүткүл, чурттап эрткен чүүлдүң дуржулгазы-биле сырый каттышкан партияның болгаш чоннуң демниг хөделиишкини, чурттуң амгы болгаш келир үези дээш харысалгалыын билири — XXVII съездиниң угланыышкынын чайгылыш чокка боттандырып чорударының магадылалы ол болур. Социалистиг тургузугнуң демократизмин бүгү талалыг хөгжүдери — ниитилелди шынар талазы-биле чаа байдалга чедиририниң стратегтиг сорулгазының шиитпирлеттинген болурунуң магадылалы ол.

Демократия улуг болган тудум, социализм күштүг болур.

Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң органнарын тургузарынга болгаш оларның ажыл-чорудулгазынга, долу ажыт-чажыт чок чоруктуң, контрольдуг, отчёттуг болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң соңгулдалыг чоруунуң байдалынга күш-ажылчы коллективтерниң ажылынга болгаш амыдыралынга ажылчы чон шиитпирлиг салдар чедирериниге херек кырында аргалыг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг. Чагырып дужаарындан болгаш командылаарындан, херек чок регламентациядан болгаш хоруушкуннардан ойталавайн, кижилерниң угаанынга болгаш дуржулгазынга дүжүметтиг бүзүревес чоруктуң ханазын буспайн чыткаш, ажыл-херекке оларның ажыл-агыйжы, күрүне ёзузу-биле хамаарылгазы чокка бурунгаар чедиишкинниг чорун болбас.

Социалистиг демократия — чоннуң калбаа-биле болгаш ханызы-биле өзүп турар бот-эргелели, угааннарның болгаш талантыларның хостуг чарыжы болур. Ёзулуг демократия бодунуң алыс утказы-биле тургузукчу. Ол — харысалга чок чоруктуң, демагогияның, кара туразында чоруктуң эптеш чок дайзыны.

Контрольдан дашкаар, шүгүмчүлелден дашкаар кандыг-даа организация, кандыг-даа ажылдакчы турбас деп принципти партия чайгылыш чокка амыдыралга боттандырып чорудуп турар. Удуртукчу албан-дужаалга амгы үениң-биле бодап билир, улустуң мурнунга бодунуң хөделиишкиннери дээш харыылаарынга белен кижилерни улам-на хөйү-биле идип үндүрүп турар.

Демократияны калбартып, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглап, улус депутаттарының Советтериниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң, өске-даа хөй-ниити организацияларының идепкейин калбартып, кижиниң төлептиг ат-нүүрүн бедик көдүрүп, хамаатыларның, күш-ажылчы коллективтерниң эргелерин бүгү талалыг камгалавышаан, бистер социализмниң эң күчүлүг тургузукчу күжү — хостуг чуртта хостуг кижиниң хостуг күш-ажылынга делгем орукту ажыдып турар бис.

Эштер!

Социализмниң салым-чолу дээш, чурттуң келир үедеги нүүрү дээш бедик медерелдиг болгаш харысалгалыг болурунче бүгү совет кижилерни Төп Комитет кыйгырып тур. Октябрьның соонда, социалистиг тургузуушкунуң он-он чылдарында чедип алдынган чүүлдер өндүр улуг. Ынчалзажок үе бистерден чаа чүүлдерни негеп турар. Өскерилген байдалдарда, ол дугайын ТК-ның январь Пленумунга демдеглээн, бистиң ниитилеливис шапкын хөгжүлдеге, депшилгениң чадаларынче дүрген үнериниң аргаларынга база катап хынаттырып турар.

Бистиң экономикавыс ажыктыг чорукка, мурнакчы технологияны шиңгээдип ап шыдаарынга, бирги класстың продукциязын кылып билиринге, делегей рыногунга кандыг-даа конкуренцияны шыдап эртеринге шылгаттырып турар. Бистиң моралывыс, бистиң амыдыралывыстың бүгү хевири социалистиг демократияның үнелиг чүүлдерин, социал чөптүг чорукту болгаш гуманизмни чайгылыш чок хөгжүдеринге болгаш байыдып болур аргалыынга шылгаттынып турар. Бистиң даштыкы политикавыс — империализмниң хөрлээледип турары боо-чепсекти калчаалыы-биле эндере бүдүрүп, ооң делегейниң дүшкүүрлүг чорууn чидиглендирип турары байдалдарда тайбың камгалалынга быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок чорукка, бодамчалыг болгаш шыдамыккай чорукка шылгаттынып турар.

Совет улусче, Октябрьның Төрээн чуртунче бүгү делегей көрүп турар: шыдажып эртер бис бе, социализмче октаан чөңгээге төлептиг харыыны берип шыдаар бис бе.

Ажылчы чоннуң күш-ажылчы ат-алдарынга, профессионал мергежилинге, совет кижилерниң патриотизминге Төп Комитет идегеп кыйгырып тур. Бөгүн бистер дүргедээшкинниң өзек программазын — он ийиги беш чылдың онаалдаларын боттандырып чорудар дээш ажылдап турар бис. Кыска хуусаада экономикага шынар талазы-биле бурунгаар базымны хандырары, келир үеге быжыг үндезинни тургузары чугула. Бо сорулга Октябрьның 70 чылын төлептиг уткуур дээш чарыштың төвүнде турар. Ынчангаш ооң чедиишкинниг шиитпирлеттинери ниитилел бүдүрүлгезиниң киржикчизи бүрүзүнүң ажыл-херекке хууда кандыг хамаарылгалыг болурундан, коллективтерге күш-ажылчы арын-нүүрнүң кайы хире негелделиг болурундан хамааржыр.

Маңаа профэвилелдериниң ролю улуг болгаш харысалгалыг. Бүдүрүлгеге амгы үениң культуразы дээш, бедик мергежил дээш демиселге ажылчы чоннуң могаг чок организакчылары болурунче эде тургустунуушкун оларны кыйгырып турар.

Бистиң черивис үе-төөгүден бээр мастерлер-биле алдаржып келген. Кылган ажылы бүгү делегейни кайгадып сургажаан, ындыг ажылды кылып билир ёзулуг мастерлер-биле бистиң черивис алдаржып турган. Ооң ажылчыннары, инженерлери, конструкторлары делегей чедиишкиннерин мурнаан түңнелдерни чедип ап турган чижектер Советтер чуртунуң төөгүзүнде эвээш эвес. Ынчангаш ындыг түңнелдерни чедип алыр арга бөгүн бисте улам көвүдээн.

Совет кижилерниң угаан-медерелинге болгаш дуржулгазынга Төп Комитет идегеп кыйгырып тур. Амыдыралдың бүгү таварылгаларынга ажыглаарынга белен рецептилер чок. Эде тургустунуушкун бүгү улустуң чогаадыкчы лабораториязы болзун. Чаартылганың практиказын кичээнгейлиг болгаш шүгүмчүлелдиг ёзу-биле бодап, мурнакчы дуржулгада үнелиг чүүл бүрүзүн үнелеп, ону эскерип база хөгжүдээли. Амыдыралчы хостуг бодал — эде тургустунуушкунуң чугула негелдези.

Партия чондан доктаамал өөренип ап турар. Ол ооң коллективтиг угаан-бодалын шиңгээдип ап, бодунуң политиказын массаларның дуржулгазы-биле хынап, чоннуң медерел билиишкинин шын илергейлээрин бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турар.

Совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунга Төп Комитет идегеп кыйгырып тур. Эргижиреп дөгейленген хевирлерни, аргаларны, чаңчылдарны буза шавары белен эвес: эде тургустунуушкун дээш демисежир херек, эде тургустунуушкунну камгалаар херек. Маңаа чүткүл, быжыг туруш, принципиалдыг чорук херек. Быжыг характер-даа, кызымаккай чорук-даа негеттинер.

Совет улустуң маадырлыг чоруу, шыдамыккайы, быжыг туруштуу төөгүнүң деңнээнге каш удаа салдынып, олар тиилелгеге-даа чедирген. Ам база ындыг болурунга партия бүзүреңдиг.

Совет улустуң хамааты медерелинге Төп Комитет идегеп кыйгырып тур. Ооң хамааты бүрүзү бодунуң туружун шилип ап турар негелделиг болгаш солун үени чурттап эртип турар. Бистиң эгелээн ажылывыс салдынчак холдар, соок чүрек-биле күүсеттинмес. Ол чагдыныкчыларның, хажыызында хайгааракчыларның, угаан-сарыыл чок хереглекчилерниң мещанчы моралын алыс утказындан хүлээп албас. Эде тургустунуушкунга ажыл-херек дээш сагышсырап чоруур, негелделиг, ажыл-агыйжы эвес болгаш ажыл чылдырар чоруктар-биле эптеш чок кижилер херек. Коммунистиг идеалдарга кызыгаар чок бердинген, бистиң улуг социал, мораль болгаш культура эртинелерин камгалап база көвүдедип билир политиктиг дайынчылар аңаа херек.

Энергиялыг, чаартылгаларга күзелдиг болгаш четпестерге эптеш чок чидиг хамаарылгалыг аныяктарга партия биле чон улуг идегелди көргүзүп турар. Бот-тускайлаң ажылга бодун долузу-биле көргүзер арганы аныяк кижилерге бээр. Аныяктарның дайынчы, улуг херектерни дилеп тып чоруур, эреңгейлээр болгаш ужур эдертир чоруктан хостуг ёзулуг баштыңы — комсомолдуң ажыл-чорудулгазынга делгем оруктарны үе ажыткан.

Төп Комитет СЭКП кежигүннерин кыйгырып тур. Чурттуң башкарыкчы партиязы болур СЭКП-ге бо эргилделиг үеде кайы хире улуг политиктиг харысалганың онаажып турарын бодуңарның чурттап эрткен хүнүңер бүрүзүнде ханы медереп билип база ону үлежип турарыңарны бадыткаңар, эштер коммунистер.

Силерниң хөделиишкиннериңер ёзугаар, силерниң боттарыңарны канчаар ап чорууруңарны ёзугаар чон партия дугайында үнелел бээр дээрзин утпаңар. Кызымаккай ажыл, эрес-дидим, чаартыкчы чорук хамыктың мурнунда силерден негеттинип турар-дыр. Кажан-даа, база бүгү-ле чүвеге партийжи арын-нүүрлүг болуру — коммунист кижиниң хүлээлгези. Ниитилел чаартылгазының чорудуу чогум канчаар чоруттунары силерниң хууда инициативаңардан улуу-биле хамааржыр.

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң оруунга бистиң хүн бүрүде кылып турар ажылывыс, базым бүрүзү делегей политиказынга улам улуг салдарны чедирип турар дээрзин долу хемчээлдии-биле медереп билиринче бүгү совет кижилерни Төп Комитет кыйгырып тур.

Бүгү кижи төрелгетени дириг артар-артпас бе дээрзиниң айтырыының мурнунда туруп турар байдалда Октябрьның чеден чыл ою кел чыдар. Делегейниң келир үези — чөрүлдээлерлиг болза-даа, чаңгыс аай болгаш аразында тудуш холбаалыг делегейниң келир үези — бөгүн тодараттынып турар. Чер бөмбүрзээ ядролуг дайынның кыжаныышкынындан чайлаттынар болгаш чайлаттынган-даа турар ужурлуг. Айыыл чок чоруктуң, хамаарышпас чоруктуң болгаш депшилгениң байдалдарында амыдырап-чурттаары бүгү улустарга хандыртынган турар ужурлуг. Маңаа бүгү-ле чүве бистерден — ССРЭ-ден, социализмден хамаарышпайн турар. Ынчалза-даа бистен чүү-ле хамааржыр болдур, бистер ону кылыр болгаш бүрүнү-биле кылыр бис.

Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң делегей политиказынга угланыышкыны — чайгылыш чок тайбың угланыышкын. Бистер улустар аразының политиказын чаа политиктиг угаазылал ёзугаар боттуг ёзу-биле, эптиг аргазын бодап, көрүп турар бис. Үшкү муң чылдарның эргининиң чанынга баргаш, күрүнелер боттарының ядролуг чепсектерин чок кылып октаптар, боо-чепсекти космосче үндүрерин болдурбас, ону кызырар болгаш кедизинде барган, чер кырындан узуткаар кылдыр ажыл-херекти ынчаар чайгылыш чок чорудар апаар бис.

Ынчалза-даа делегей реакциязы амдызында боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдуруп, ол амдызында социал өжээн негээшкининден болгаш социализмге удур «ыдыктыг походтуң» политиказындан ойталаваан шаанда, СЭКП болгаш Совет күрүне бистиң чуртувустуң, социалистиг дем каттыжылгазының камгаланыр күчү-шыдалын чогуур деңнелге тургузары-биле эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр апаар. Совет кижилер: империализмниң шериг талазы-биле артык күштүг болурун бистер кажан-даа, кандыг-даа байдалдарда черле болдурбас бис дээрзинге быжыы-биле бүзүреп болурлар.

Бистиң чуртувустуң бүгү-ле политиктиг ат-алдарын, улустар аразынга ооң бүгү-ле салдарын тайбың дээш демиселче угландырып турар бис. Бистиң чуртувуска ажыл-херектер улам эки чоруттунган тудум, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле бистиң кады ажылдажылгавыс ханылаан тудум, ол улам-на дээштиг болур. Социализм биле тайбың чарылбас. Социализм улам күчүлүг болган тудум, тайбың улам-на быжыыр.

Эргим эштер!

Бистиң бүгү ниитилеливис — баррикаданың чаңгыс талазында. Партияның болгаш чоннуң сорулгазы — чаңгыс сорулга-дыр. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның үндезин эрге-ажыктары — чаңгыс аай эрге-ажыктар-дыр. Улуг салгалдарның кижилериниң, социалистиг тургузуушкунуң хоочуннарының болгаш оларның аныяк салгакчыларының херээ чаңгыс аай херек-тир. Нация болгаш биче улустар бүрүзүнүң, республика бүрүзүнүң, бүгү Совет Эвилелиниң салым-чолу — чаңгыс салым-чол-дур.

Октябрьның идеалдары совет улустуң чаагай чоруунуң эрге-ажыктары дээш, Төрээн чурттуң чечектелиишкининиң эрге-ажыктары дээш, социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктары дээш ажылдаарынче кыйгырып турар. Боттарывыстың угаан-медереливисти, боттарывыстың күзел-соруувусту, боттарывыстың энергиявысты чаңгыс аай күш кылдыр каттыштыраалыңар. Ол кайгамчык күштү бистиң мурнувуста салдынган чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээринче угландыраалыңар. Айыттынган бүгү-ле чүүлдерни күүседиилиңер. Октябрьның революстуг херээн төлептии-биле уламчылаалыңар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң март 12-де эрткен хуралынга чуртталга-коммунал ажыл-агыйының ажылын улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң тодаратканы социал программага дүүштүр чуртта чуртталга-хамаатылар тудуунуң хемчээли дыка өскен. Ооң-биле кады чуртталга-коммунал ажыл-агыйының деңнели амгы үениң негелделеринден чыдып каап турар. Совет кижилерниң коммунал хандырылгазын экижидер, бо адырның техниктиг дериишкинин быжыглаар болгаш хөгжүдер, мында бар боор турар четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерниң комплекизин айыткан. Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының байдалы база хөгжүлдези дээш харысалганы бедидерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринден, чер-чер органнарындан СЭКП ТК-ның Политбюрозу негээн. Чуртталга-коммунал ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгени хандырарынга холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрин ССРЭ-ниң Күртудуунга дааскан.

Коммунал тудугга аңгылап бээр капитал салыышкыннарының хемчээлин улгаттырарын, материал-техниктиг хандырылганы экижидерин, чуртталга-коммунал ажыл-агыйынга депшилгелиг приборларның болгаш дериг-херекселдерниң чаа хевирлерин түүлеп бүдүрерин шиңгээдип алырын көрген. Хоорайларның энергия-биле хандырылга системаларының идегелдиин бедидер, авария-техниктиг албаннарны болгаш материал-техниктиг курлавырларның эргежок чугула курлавырларын тургузар талазы-биле онаалдаларны тургускан. Чуртталга-коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының күш-ажылының байдалдарын экижидер база бо адырга кадрлар белеткээрин калбартыр талазы-биле хемчеглерни тодараткан. Чуртталга фондузунуң кадагалалдыы, оларны болур чогуур байдалга тургузары дээш хамаатыларның харысалгазын бедидериниң эргежок чугулазынче кичээңгейни угландырган.

ЧССР-ге ооң ажылчын аян-чоруунуң үезинде Чехословак удуртукчулар-биле Л. Н. Зайковтуң чугаалажыышкыннарының түңнелдерин чугаалажып көрген. Экономиктиг кады хөделиишкиннериниң депшилгелиг аргаларын хөгжүдериниң дугуржуп чугаалашкан тодаргай угланыышкыннары, дорт бүдүрүлге харылзааларын болгаш эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузарын дүргедедир талазы-биле хемчеглер ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында бот-бодунга ажыктыг калбак кады ажылдажылгага чаа идигни берип турарын демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының албанның найыралдыг аян-чоруун Никарагуага кылганының дугайында Б. Н. Ельцинниң дыңнадыын дыңнаан. Деӊ эргеге болгаш бот-бодун хүндүлежиринге үндезилеттинген совет-никарагуа харылзааларның бурунгаар хөгжүп турарын Политбюро сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Төп Америкада байдалды политиктиг таарыштыр шиитпирлээринче угланган сандиножу удуртулганың угланыышкынынга, контадор бөлүүнүң болгаш латин-америк өске-даа күрүнелерниң боттуг күженишкиннеринге деткимчени илергейлээн.

СЭКП-ниң делегациязының Ливияга, ол чуртка улусчу эрге-чагырганы тургузуп чарлааның он чыл оюнуң байырлалынга чорааның дугайында Ю. Ф. Соловьевтуң, СЭКП-ниң делегациязының Швейцарияның Күш-ажыл партиязының XIII съездизиниң ажылынга киржип чорааның дугайында И. В. Капитоновтуң информацияларын, а ол ышкаш иштики болгаш даштыкы политиканың өске-даа чамдык айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чугаалашкан.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынга белеткел дугайында» доктаалды хүлээп алган

1987 чылдың ноябрь 7-де Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл оюн болур.

Чеди он чылдар мурнунда Ада-чурт болгаш бүгү делегей төөгүзүнге эргилделиг болуушкун болган деп доктаалда демдеглээн. Российаның ажылчын аңгыы, ажылчы чону В. И. Ленинниң баштааны большевик партияның удуртулгазы-биле өндүр улуг революцияны боттандырган. Ук революция кижи төрелгетенниң социализмче эргилдези болуп, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чер-делегейде эң баштайгы күрүнезин төрүттүнгенин чарлаан, шуут чаа, чөптүг ниитилел тургузуунуң эгезин салган.

Октябрьның 70 чылы — совет улустуң улуг байырлалы, социалистиг чурттарның, бөмбүрзектиң бүгү депшилгелиг кижилериниң байырлалы. Ол бистиң күштеривистиң, социализмниң чедиишкиннериниң дайынчы көрүлдези. Ооң-биле кады ол эрткен оруктуң түңнелдерин база кичээндиригилерин, делегейде болуп турар өскерилгелерни, совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы кедергей чугула үе-чадазында ооң мурнунда туруп турар сорулгаларны хандыр бодап, сайгарып көөрүнүң үези база болуп турар.

СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунуң демдеглээни ышкаш, ам болур юбилейни совет улус ниитилел амыдыралының бүгү адырларын ханы эде тургузарының байдалында уткуп турар. Улуг Октябрьның 70 чылын демдеглээриниң эң эки аргазы — бистиң бүгү чаартыкчы ажылывысты идепкейжидери, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедир, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге чаа-чаа көскү чедиишкиннерни чедип алыры болур. Ооң-биле 1917 чылда эгелээн херекке база бир күчүлүг идиг бердинер.

СЭКП Төп Комитеди Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылын калбаа-биле демдеглээр деп доктааткан, юбилейге белеткелди коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң, ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чонунуң күш-ажылчы, политиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле идепкейин улам ыңай көдүрериниң чугула факторы болдуруп ажыглаары эргежок чугула деп онзалап демдеглээн.

Төөгүлүг хүнну демдеглээри-биле холбаштыр тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын база боттандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорукомнарынга болгаш райкомнарынга, партия эге организацияларынга, совет органнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларынга, чогаадыкчы эвилелдерге, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политорганнарынга дааскан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылы-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң совет улуска Кыйгырыын чүүлдүг деп көрген. СЭКП ТК-ның Кыйгырыын партия, комсомол, профэвилел хуралдарынга, күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге болгаш шериг кезектеринге чугаалажып көөрү чугула деп демдеглеттинген.

Юбилейге белеткел үезинде ажылчы чоннуң, бүгү совет кижилерниң күженишкиннерин СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин, он ийиги беш чылдың даалгаларын болгаш хамыктың мурнунда 1987 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң Күрүне планын херек кырында күүседиринче мөөңнээрин сүмелээн.

Улуг Октябрьны төлептиг уткуур дээш массалыг социалистиг чарышты калбартырының чугулазын доктаалда демдеглээн. 1987 чылдың Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрүп тура, Октябрьның 70 чылынга аллар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерниң канчаар күүсеттингенин барымдаалап көөр. Ону түңнеп тура, партия организациялары, совет органнар «рапорттаашкынга сундуга», ажыл-херектиң чогум байдалын хөөредир чоруктарга удур эң шыңгыы-биле туржур ужурлуг.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге Октябрьның 70 чылынга аллар болдурган чарыштың түңнелдерин чугаалажып көөрү, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири болгаш продукцияның шынарын үндезини-биле экижидери, курлавырлар камналгазы, керээлер ёзугаар продукция бээрин шыңгыы сагыыры дээш демиселге күш-ажылчы маргылдааның ролюн күштелдирер талазы-биле кемелде хемчеглерни тодарадыры эргежок чугула.

Октябрьның юбилейинге чедир беш чылдың ийи чылының планныг даалгаларын күүседиптер, эки техника-экономиктиг көргүзүглерни чедип алыр, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының эки шынарын хандырар күш-ажылчы коллективтерни болгаш бүдүрүлге мурнакчыларын шаңнап-мактаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Юбилейлиг хүндүлел бижиин доктаадып тургускан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылын Москвага байырлаарынче юбилейлиг чылда эң эки түңнелдерни чедип алган социалистиг чарыштың 1000 чедир мурнакчыларын, он ийиги беш чылдың шалыпчыларын, ол ышкаш акы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннар бөлүктери — боттарының чурттарынга болгаш ССРЭ-де интеграция тудугларынга интернационалчы социалистиг чарыштың тиилекчилерин чалаар дугайында ВЦСПС-тиң саналын хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге министерстволарның болгаш ведомстволарның, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң киржилгези-биле 1987 чылдың июльда ССРЭ-ниң УАЧД-ге «Улуг Октябрьның тугунуң адаа-биле 70 чылда» деп делгелгени ажыдарын, ол ышкаш «Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедири» деп доктаамал турар делгиирни белеткээрин дааскан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының делгелгезинге эвилелдешкен республикаларның юбилейге тураскаатан хүннерин эрттирер.

Ажылчы чон ортузунга политиктиг ажылга Октябрь революциязының чаалап алыышкыннарының болгаш совет ниитилел амыдыралының бүгү талаларының бодуунуң ужур-утказының талазы-биле амгы революсчу чаартылгаларының чарылбас харылзаалыын бүзүреддиг кылдыр көргүзериниң чугулазын демдеглээн. Бөгүнде-даа чугаа болза бистиң Төрээн чуртувустуң келир үезиниң, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарының, социализмниң төөгүге салым-чолунуң дугайында боор турарын көргүзер херек. Бөгүнде, ынчангызында дег, коммунисчи тукка чайгылыш чок шынчы чорук херек, салдынган сорулгаларны чедип алырынга чаныш-сыныш чок тура-сорук болгаш шудургу чорук негеттинип турар. Бөгүнде, ынчангызында дег, чаартылгаларның кол шимчедикчи күжү болза ленинчи партияга баштаттырган күш-ажылчы чон, ооң революсчу энергиязы, массаларның хүн бүрү чогаадыкчы чоруу боор турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге удавас болур соңгулдаларны, районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларын болгаш улус төлээлерин соңгуурун, өске-даа массалыг кампанияларны ажылчы чоннуң бүрүн эрге-чагыргазын боттандырарының херээнге Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын, Совет күрүне тургузуунуң демократтыг ужур-утказын болгаш чоннуң социалистиг бот-эргелелиниң принциптерин тайылбырлаарынга калбаа-биле ажыглаарын партия организацияларынга, совет органнарга саналдаан. Ол принциптерни амыдыралга боттандырып чорударынга бүгү талалыг салдар чедирер.

Социализмниң чедиишкиннерин, капитализмден ооң артык үндезин улуг күштерин тодаргай көргүзер, коммунистиг идеалдарның тиилелгезинге совет кижилерниң бүзүрелин быжыглаар. Чогум-на бистиң чүнү «чедир кылганывысты база чүнү чедир кылбаанывысты» совет кижилер эң-не сарыылдыг, ылаптыг, тодаргай билген турар ужурлуг» деп Ленинниң айтыышкынын күүсетпишаан, «пропаганданы шынның болгаш боттуг чоруктуң туружу-биле чорудар. Четпестерни дидими-биле илередир, оларны чайладыр дээш демиселче ажылчы чонну көдүрер, социализмни сайзыраңгайжыдар, СЭКП-ниң программалыг эчис сорулгаларын чедип алыр талазы-биле чүткүлдүг ажылче сорук киирер.

Партия организациялары коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер дугайында соксаал чокка сагыш салыр, оларның кижи бүрүзү күш-ажылга, хөй-ниитичи-политиктиг ажыл-чорудулга болгаш амыдырал-чуртталгага үлегерин көргүзер, эрги делегейни штурмнаарынче, революстуг чаалап алыышкыннарны камгалаарынче болгаш чаа ниитилелди тургузарынче массаларны көдүрген ленинчи-большевиктерниң өлүм чок гвардиязының алдарлыг херектериниң төлептиг салгакчылары болгаш уламчылакчызы болурун чедип алыр ужурлуг деп демдеглээн.

СЭКП-ниң байлак дуржулгазын, социалистиг тургузуушкуннуң дуржулгазын чаа сорулгаларны шиитпирлээринге идепкейлиг ажыглаар. Чуртта боттанып турар чаартылгалар улуг хемчээлдиг болгаш нарын болгаш тудум-на, эрткен үениң кичээндириин бөгүнгү болгаш даартагы хүннерде ажыглаар кылдыр өөренип алгаш тудум-на, партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин быжыглаар, социалистиг тургузуушкуннуң тиилелгелериниң үндезиннерин, Октябрьның идеяларының тургузукчу күжүн тодаргай билир чорукту совет кижилерге угаадыр талазы-биле ажыл улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турар.

СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын шинчилээрин, өөренирин болгаш пропагандалаарын үндезини-биле экижидер талазы-биле хемчеглерни СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институдунуң академиязының киржилгези-биле ажылдап кылырын СЭКП ТК-ның Эртем болгаш өөредилге черлериниң, Пропаганда, Организас-партийжи ажыл килдистеринге дааскан.

«Улуг октябрь болгаш амгы үе» деп делегейниң эртем конференциязын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы болгаш СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы-биле кады 1987 чылда эрттирерин СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институдунга дааскан.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының ёзузунга, социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга доктаамал белен болурунуң ёзузунга ажылчы чонну, ылаңгыя аныяктарны кижизидери — партия, профэвилел, комсомол болгаш хөй-нииити өске-даа организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң, күш-ажылчы болгаш өөредилге коллективтериниң чугула сорулгазы болур.

Улуг Октябрьның херээнге бердинген болурунуң ёзузунга, Совет Төрээн чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедир, ооң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаар чүткүлдүг ёзузунга аныяк салгакчыларны кижизидер талазы-биле күженишкиннерни моон соңгаар-даа калбартыры эргежок чугула деп, СЭКП Төп Комитеди санап турар. Ленинчи комсомолдуң инициативазын ёзугаар «Революстуг базым-биле!» деп кыйгырыглыг совет аныяктарның калбартканы патриотчу шимчээшкинин деткээн. Октябрьның 70 чылынга тураскаатан комсомолчуларның болгаш аныяктарның слёдун 1987 чылдың октябрьда Ленинградка эрттирер дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын хүлээп алган.

Хоочун большевиктерни, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын алдаржыдып, мактаарын хөй-нииити организациялары-биле кады организастаарын, оларның чуртталга-амыдырал байдалдарын, эмнелге болгаш садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглерни алырын партия комитеттеринге болгаш улус депутаттарының Советтеринге сүмелээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, партияның удуртулгазы-биле чуртта боттанып турар чаартылгаларның чаартыкчы, эге изекчи характерин, совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш тайбың амыдыралының дугайында СЭКП-ниң соксаал чок сагыш салыышкынын ханызы-биле көргүскен материалдарны үргүлчү парлаарын төп болгаш чер-черниң солуннары, журналдары, телевидение болгаш радио хандырар ужурлуг деп СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Совет күрүнениң төөгүзүнге болгаш ооң бөгүнгү хүнүнге, бистиң чуртувустуң улустарының найыралынга, совет эртемниң болгаш культураның шылгараңгай чедиишкиннеринге, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырларынга тураскаатан номнарны, буклеттерни, плакаттарны ССРЭ улустарының, а ол ышкаш даштыкы дылдарга парлап үндүрерин ССРЭ-ниң Ном үндүрер күркомитединге дааскан.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелинге — «70 чылдар дургузунда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы» деп чыындыны, ССРЭ-ниң Саң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Күрбанкызынга — 1,3 болгаш 5 рубль үнелиг юбилейлиг тураскаал чоостарны, ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга — Октябрьның юбилейинге тураскаатан почта маркаларының бөлүүн, чагаа хаптарын, открыткаларны үндүрерин саналдаан.

Октябрь революциязының 70 чыл оюнга белеткел үезинде ССРЭ-ниң Культура министерствозунга, ССРЭ-ниң Күртелерадиозунга, ССРЭ-ниң Ном үндүрер күркомитединге, ССРЭ-ниң Күркинозунга, ССРЭ-ниң Күш-культура болгаш спорт талазы-биле күркомитединге, чурттуң чогаадыкчы эвилелдеринге совет литератураның болгаш уран чүүлдүң, культура-массалыг ажылдың кижизидикчи аргаларын долу хемчег-биле ажыглаарының чугулазын демдеглеп, совет литератураның эң эки чогаалдарын парлап үндүрерин, чаа шиилерин, фильмнерни болгаш концерт программаларын тургузарын, кино болгаш телефильмнерниң, делгелгелерниң көрүлдезин, Улуг Октябрьга, совет улустуң маадырлыг чоруунга тураскаатан спортчу байырлалдарны организастап чорударын көрдүнген.

Национал культураларның харылзааларын болгаш деммежилгезин улам ыңай быжыглаар талазы-биле ажылды идепкейжидерин чугула деп санаан. Республикаларга, крайларга болгаш областарга ССРЭ улустарының литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннерин эрттирер талазы-биле чогаадыкчы организацияларның инициативазын чүүлдүгзүнген. 1987 чылдың октябрьда Москвага «Улуг Октябрьның 70 чылы» деп бүгү-эвилел делгелгезин чорудар. Ол хемчеглерни таарыштырып чорударын ССРЭ-ниң Культура министерствозунга дааскан.

Улуг Октябрьның 70 чылынга тураскаатан Улусчу чогаадылганың ийиги бүгү эвилел фестивалының үезинде 1987 чылдың май-ноябрьда бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш каасталга-эт херексел уран чүүлүнүң мастерлериниң чогаалдарының делгелгезин, нииити ырның театрның, хореография чогаадылгазының, аас чогаалының болгаш үрер хөгжүм хүннерин фестиваль көрүлделериниң болгаш конкурстарның тиилекчилериниң — бот-тывынгыр коллективтерниң киржилгези-биле чорударын баш удур көрүп турар.

Амгы үениң боттуг чүүлдерин ханызы-биле билиринге үндезилеттинген ядролуг айыылды чок кылырынче болгаш бүгү-нииити тайбыңны хандырарынче, политиктиг чаа угаазылалды идепкейлии-биле бадыткап турар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң хөй талалыг база боттуг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын чайгылыш чок чырыдарын партия организацияларынга, массалыг информацияның чепсектеринге дааскан. Делегей херектеринге бистиң тодаргай ак сеткилдиг, чөптүг, бүгү улустарның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап көрүп турар бистиң туружувусту бүзүреддиг-биле көргүзер. Чаа тургузугнуң, капитализмни солуур социализм дугайында шынны планетаның кижилеринге чедир көргүзер.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чедиишкиннерин, оларның кады ажылдажылгазының чугула айтырыгларын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ажыл-чорудулгазын, улустарның болгаш чурттарның антиимпериалистиг демиселин калбаа-биле чырыдары эргежок чугула. Социализмниң делегей системазының экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң шимчээшкини-биле тайбыңның болгаш социал депшилгениң салым-чолу кажангызындан-даа артык сырый холбашканын көргүзер.

Интеграстаар тудугларга болгаш кады ажылдажылганың өске-даа объектилеринге Улуг Октябрьның 70 чылынга аллар болдурган күш-ажылдың, тайбыңның болгаш найыралдың эстафеталарын эрттирерин организастаарын ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, ССОД-ка, чогуур министерстволарга болгаш ведомстволарга, чер-черде партия органнарынга сүмелээн. Совет күш-ажылчы коллективтер биле социалистиг чурттарның ажылчы чоннар коллективтериниң аразынга социалистиг чарышты хөгжүдер. Октябрьның юбилейинге тураскаатан интернационалчы күш-ажылчы вахталарны болгаш ээлчеглерни, профессионал мергежилдиң конкурстарын, найырал фестивальдарын болгаш кежээлерин, делгелгелерни, ниитилел-политиктиг болгаш культура-массалыг хемчеглерни кады организастаар.

Октябрьның идеяларын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң амгы үедеги политиказын даштыкы аудиторияларга тайылбырлаарынче угланган хөй хемчеглерни көрген.

СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынга тураскаатан каттышкан байырлыг хуралын 1987 чылдың ноябрьда Москвага эрттирерин чугула деп көрген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынга тураскаатан байырлыг хуралды ажылчы чоннуң, хөй-нииити организацияларының, Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларының төлээлекчилериниң киржилгези-биле тус-тус партия комитеттери болгаш улус депутаттарының Советтери Москва болгаш Ленинград хоорайларга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның найысылалдарынга, крайлар болгаш областар төптеринге, хоорайларга болгаш районнарга эрттирерин сүмелээн.

Улуг Октябрьның 70 чылынга аллар болдурган байырлыг хуралдарны бүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга, албан черлеринге болгаш өөредилге черлеринге, шериг кезектеринге эрттирер.

Пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга

ЭКОНОМИКТИГ
БИЛИГЛЕР
ШКОЛАЗЫ

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРЫ — ИНТЕНСИФИКАЦИЯНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ ҮНДЕЗИНИ

Интенсификастаашкын чорудуунуң үезинде ажыл-агыйга акша болгаш материалдыг курлавырлар саарылгазы дүргедээр. Чаартылгаже, кол дериглерни үндезини-биле катап тургузарынче болгаш калбартырынче чарыгдаттынар оларның ол кезээн капитал салыышкыннары деп адаар. Олар болза интенсивтиг хөгжүлдениң материалдыг үндезини болуп турар. Ажыл-агыйның объект бүрүзүнге капитал чарыгдалдарны шиңгээдип алырын ээ ёзу-биле чогумчалыг көөрү — интенсивтиг өзүлдени дүргедедириниң үндезини. Чарыгдалдарны орулгазы-биле дуглаарының болгаш бодун боду акшаландырарының принциптерин калбартыр чорук капитал чарыгдалдарны чогумчалыг ажыглаарынче колхозтарның болгаш совхозтарның, оларның бөлүктериниң бүгү ажылдакчыларының кичээңгейин дыка улгаттырар.

Капитал чарыгдалдарны чаартыры дээрге-ле хамыктың мурнунда тудуг-септелге ажылдарының хуусаазын кызырары, оларның шынарын бедидери, туттунуп база чаартынып турар объектилерниң өртээн чиигедири-дир. Ооң ачызында кол фондулар экижиир, оларның материал-дериг-херексел структуразы өскерлир, ажыл-агый чорудулгазының бүдүрүлге потенциалы өзер.

1. БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕР БОЛГАШ ОЛАРНЫҢ СОЦИАЛ-ЭКОНОМИКТИГ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Бүдүрүлге программазын интенсивтиг чорударда болгаш ажыктыг күүседир төлээде, ажыл-агый бүрүзү бодунуң ажыл-агыйжы курлавырларын сайзыраңгайжыдар апаар: ажыглалдыг черлерниң үнүш-дүжүткүрүн, малдың продуктулуунуң, күш-ажылдың техниктиг чепсектериниң шынарын бедидер мал чемнериниң, үрезиннерниң, органиктиг чемишчидилгелерниң эргежок чугула курлавырын тургузар. Минералдыг чемишчидилгелерни кывар-чаар материалдарны артык кезектерни садып алыр.

Ол бүгү хөреңгилер ниитизи-биле ажыл-агыйның бүдүрүлге потенциалы, ооң материал-техниктиг баазазы болур. Күш-ажылчы потенциал, бүдүрүлге болгаш социал инфраструктура объектилери-биле катай-хаара күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-агый болгаш социал чорудулгазының бүдүрүкчү күштерин ол тургузар. Бүдүрүкчү күштерни хөгжүдери болгаш оларны чөп ажыглаары — колхоз база совхоз бүрүзүнүң кол сорулгазы, чүге дизе аңаа үндезилээш, ажылчы чоннуң негелде-хереглелдерин улам долузу-биле хандырары, оларның экономиктиг сонуургалдарын бүгү талазы-биле барымдаалап көөрү чедип алдынар.

Ынчангаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бүдүрүкчү күштери болза күш-ажылчы курлавырлардан, бүдүрүлгечи болгаш бүдүрүлгечи эвес чергениң кол хөреңгилеринден, саарылга фондуларындан тургустунар дыр.

Бүдүрүкчү күштерниң тудуш кезээ болза социалистиг бүдүрүлгелериниң ишчилери, оларның чогаадыкчы идепкейи болгаш профессионал мергежил белеткели болур. Ол дугайы дараазында темаларның бирээзинге тайылбырлаттынар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге бүдүрүкчү күштер ажыглалдыг черлерниң шынары, оларның үнүш-дүжүткүрү биле дыка улуг чергези-биле баш бурунгаар тодараттынар. Ол факторнуң ужур-дузазы дараазында темаге көрдүнер.

Күш-ажылдың техниктиг чепсек-херекселдери, бажың-балгат, тудуглар, мал-маганның баш саны, үрезиннер, мал чемнери, кат-чимистиг үнүштер, транспорт аймаа болгаш өске-даа чүүлдер кылдыр шилчий берген бүдүрүлге фондулары-биле кады ажыглалдыг черлер ажыл-агыйларының, оларның структура бөлүктериниң потенциалын база тургузуп турар. Оларны ажыглаарының интенсивтии социал инфраструктура объектилериниң хөгжүлдезинден хамааржыр. Ол дээрге колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге ажыл-агый потенциалының бүгү кол звеноларын база блоктарын комплекстиг хөгжүдери-дир. Бүдүрүлгечи болгаш бүдүрүлгечи эвес чергениң бүгү объектилерин хары угда чаартыры болгаш сайзыраңгайжыдары берге болбайн аан.

Ооң-биле холбаштыр кандыг объектилерже база кандыг сорулга-биле капитал салыышкыннарын чүнү-даа мурнады чорударын чогуур үезинде тодарадыры тоң чугула, чүге дизе бүдүрүлге ажыл-агый потенциалының өзүлдези ооң дүрген эгидилге бээринге, бүдүрүлгениң интенсивтиг чорууну болгаш ажыктыының өзүүшкүнүнге ол идиг берген турар ужурлуг. Кодээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннары болгаш кол фондуларны тускай хуваалдаларлыг кылдыр чорудар аргалар хөй янзы. Бирээде, олар продуктулар бүдүрерин көвүдедириниң аргазы болуп турар. Ол дээрге амгы үеде оларның кол ажыглаттынар чери-дир. Ийиде, олар күш-ажылды чиигедип, ооң байдалдарын экижидип, хол-биле кылыр аар ажылдарның элээн хөйүнден ажылдакчыны хостаар. Үште олар ажылдакчыларның чартык кезиин ажылдан хостаар, оларның эвээш санныг кезии-биле ажылдаар арганы бээр. Бүдүрүлге, социал-экономиктиг болгаш экологиктиг база өске-даа характерлиг функцияларлыг болуп турар.

Ажыл-агыйны чорудуларының, күш-ажылдың болгаш интенсивтиг өзүлдези дүргедедир үеде ооң түңнелдерин шиңгээдириниң социалистиг принциптерин быжыглавышаан, бүдүрүкчү күштер кижилерниң, ажыл-агыйлар иштинде болгаш ажыл-агыйлар аразында күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлге харылзаалары-биле бир аай холбаалыг хөгжүп турар. Олар колдуунда-ла капитал салыышкыннарының, ажыл-агый механизмин экижиткениниң күсели-биле сайзыраңгайжып турар.

Капитал чарыгдалдарның янзы-бүрү хевирлери ажыл-агый чорудуунуң сөөлгү түңнелдериниң ол азы өске-даа хевирлеринге аңгы-аңгы салдар чедирер: чамдыктары — дорт, шуут, өскелери — каксы, доора. Ол чорук ажыл-агыйларының материал-техниктиг баазазынга оларның туружундан болгаш ролюндан хамааржыр. Амгы үениң байдалдарында чаа курлавырларны хамыктың мурнунда ажыл-агыйларының материал-техниктиг баазазының структуразында, ооң чамдык звеноларында тургустуна берген дең-дески эвес чорукту ажып эртеринче углаары эргежок чугула; ол дараазында чүүлдерге: а) бүдүрүлгечи болгаш бүдүрүлгечи эвес чергениң фондуларының деңзигүүрүнге; б) бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге, сөөртүлгеге, кадагалалга болгаш болбаазырадылгага: в) фондуларының структуразының идепкейлиг болгаш идепкей чок элементилеринге хамааржыр. Ынчангаш хөй-хөй ажыл-агыйларда материал-техниктиг баазаны хөгжүдерин эрги ёзу-биле көөр чорук, ам-даа бар, ол чүл дизе социал объектилерже акша-хөреңгини эң сөөлгү ээлчегде кээп, артып калган акша-хөреңгиден аңгылаары-дыр. Эрги ёзу-биле көөр ындыг чорукту СЭКП-ниң XXVII съездизинге буруу шапкан.

Транспорт болгаш дүжүрер-чүдүрер ажылдарны механизастаарынче, мал чемнери, үрезиннер, өске-даа продуктулар кадагалаар баазаларны хөгжүдеринче курлавырларны чогуур үезинде бо-ла аңгылавайн баар, ооң түңнелинде улуг чидириглер болур болгаш бүдүртүнген чүүлдер хөйү-биле үрелир. Бүдүрүлге объектилерин тударынга болгаш оларны чаартырынга үнер ашка-хөреңгилериниң база чарыгдалдарның хөй кезии идепкей чок кезекке, тодаргайлаарга, тудугларның боттарынга үне бээр чорук бо-ла таваржыр. Техника аймаа, механизмнер, ажылдаарынга, хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаарынга, продуктуларны болгаш оларның шынарын чидирбес кылдыр кадагалаарынга таарыштыр кылган дериг-херекселдер-биле хандырылга болган чок-ла эң кошкак чер болу берген боор. А ооң соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа, фондулар эгидилгези-даа оожум өзер, күш-ажылдың байдалдары экиживес.

Чарыгдалдарның боду дуглаар чорукту болгаш бот-орулга-чарылга принциптерин хөгжүдери, ажылдаар черлерни аттестастаары, бар материал-техниктиг хөреңгилер амгы үениң нормативтеринге дүгжүп турар бе дээрзин тодарадыр чорук бүдүрүлге фондуларының структуразында дең-дески эвес чорукту илередиринге дузалаар. Ол нормативтер: бирээде, малдың продуктулуг чорууну болгаш ажыглалдыг черлерниң үнүш-дүжүткүрүнүң бедик дейнелдиин; ийиде, технологтуг чорудугларның эвээш күш үндүрерин болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынарының өзүүшкүнүн; үште, күш-ажылдың айыыл чок болгаш таарымчалыг байдалдарын, турум байдалдарлыг ажылдарга күш-ажылчы операцияларның иштики ээлчеглерлиг чапсарларының таарымчалыын; дөртте, ажылга аай-дедир шилчилгелерге үнер үе-шакты кызырарын хандырган турар ужурлуг. Ниитизи-биле олар бүдүрүлгениң эрге-ажыктарынга-даа болгаш кижилерниң боттарының сонуургалдарынга-даа дүүшкен турар.

Ол чокта ажыл-агыйның чаңгыс-даа адырынга, бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының чаңгыс-даа участогунга интенсивтиг чорудугларны нептередири болдунмас. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге бүдүрүлге потенциалын хөгжүдеринге болгаш чаартырынга комплекстиг болур чорук чугула, объективтиг дүрүмнерниң бойдус-биологтуг, техника-технологтуг болгаш социал-экономиктиг бо үш хевири аразында тудуш холбаалыг. Факторларның бөлүк бүрүзү бодунга принципиалдыг чугула болбушаан, а интенсификастаашкынның өзүлдезиниң хире-шаа-биле оларның аразынга холбаазы күштелир. Оларның кайы-бирээзиниң хөгжүлдезинге четпестерни өске бөлүктүң шапкын чаартылгазы-биле чайладып болбас.

(Уланчылыг).

Март 1987 ч.

Социалистиг чарыштың системазын шынарның, курлавырлар камнап алырының, керээлер ёзугаар чорудуп бээр чүүлдерни ыяап-ла күүседиринин көргүзүглеринче шилчидеринин өйү келген. Чарышты черже, цехче, бригадаже катап херек кырында эгидер, хүннүң боттуг сорулгаларын шиитпирлээринге чагыртыр, ажылчы чоннуң бодунуң херээ болдурар.

(ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVIII съездизинге М. С. Горбачевтуң чугаазындан).

УЛАМ-НА АЖЫКТЫГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

Профэвилелдерниң чоокта чаа болуп эрткен XVIII съездизинге эде тургустунуушкун үезинде профэвилелдерниң кылып чорудар ажылдарын тодаргайлап айыткан. Бистиң совхозтуң профэвилел активчилери съездиниң материалдарын ханы өөренип танышкаш, сорук кириишкиннинг ажылдап кирипкен.

Профэвилелдерниң кол сорулгаларының бирээзи — социалистиг чарышты организастаары. М. С. Горбачев съездиге чугаазынга социалистиг чарышты организастаарын чогуур деңнелче көдүрерин чугулалап көрген. Профэвилел комитеттери социалистиг чарышты күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынга, продукцияның шынарын бедидеринге, ажылдың организастыг чоруун болгаш сагылга-чуруумун экижидеринге база ол ышкаш чарыгдалдарны эвээжедиринге чогумчалыг ажыглаары чугула болгай. Бистиң профэвилел комитедивистиң кежигүннери социалистиг чарышты организастаарын кичээнгейниң төвүнде тургузуп, бүдүрүлге планнарын күүседиринче, камналгалыг, шынарлыг ажылдаарынче ажыл-ишчилерни мобилизастап турар. Ынчангаш он бирги беш чылдың бирги чылында совхоз күрүнеге эът дужаарын 119,7 хуу, сүттү 118,1 хуу, дүктү 106,2 хуу кылдыр ажыр күүсеткенинде күш-ажылчы коллективтер болгаш кижилер арасында социалистиг чарышты дээштиг организастааны база ажыктыг болганы чугаажок.

Бистиң ажыл-агыйның профэвилел комитеди совхозтуң администрациязы, партия болгаш комсомол комитеттери-биле кады бир демниг ажылдап турар. Күш-ажылчы коллективтерниң ажылчын бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгелерин алган турарын организастап, бүгүдеге таныштырып, тодаргай, чараш кылдыр бижээш, профэвилел бөлүкнарында көскү черлерде азып турар. Ол ышкаш коллектив азы ажылчын бүрүзү чарыжып турар эжин ыяк билген болгаш харылзаалыг турарын чедип алыр дээш дээштиг хемчеглерни ап турар. Коллективтер, кижилер арасының социалистиг чарыжының түңнелдерин өй-шаанда доктаамал үндүрүп, түңнелдерин озалдатпайн дыңнадып, тиилекчилерни шаңнап-мактаары чурумчаан.

Социалистиг чарышты организастаары дээрге чүгле план күүселдези эвес болгай. Бистиң коллективтерниң социалистиг хүлээлгелеринде камналгалыг чорук база кол черни ээле.. турар болганда ажылчын бүрүзү бодунуң туружунда материалдыг чарыгдалдарны кызырар дээш туржуп турар. Чижээлээрге, чолаачыларның, трактористерниң социалистиг чарыжын түңнеп тура, планын чеже-даа ажыр күүсеткен болза, кывар-чаар материалдарны хөйнү чарыгдааны дээш мурнакчыларның одуруунче киирбес. Ол дугайын бистиң чолаачыларывыс болгаш трактористеривис эки билирлер. Мооң мурнунда чылдарда оларга социалистиг чарыштың түңнелдери-биле шаңнал-макталдарны чүгле эрткен километрин санап тыпсып турган болзувусса, бо чылдан эгелеп ону эде көрген бис. Чолаачыларның азы трактористерниң ажылы ажыктыг болзун дээш чүгле эрткен километрин эвес, сөөрткен чүъгүнүң тонназын база санап эгелээн.

Социалистиг чарыштың негелделеринде база бир чугула черни бүдүрген продукцияның шынарынче угландырган. Совхозтуң сүт-бараан фермазының профэвилел бөлүү (удуртукчузу О. А. Кужугет) саанчыларның социалистиг чарыжын түңнээрде сагган сүттүң шынарынче кичээнгейни күштелдирген. Ооң түңнелинде ферманың сагган сүдүнүң шынары эрткен чылын элээн бедик болган. Черле ынчаш социалистиг чарыштың негелделерин шынарже угландырары — үениң негелдези. Ону өске-даа коллективтерде сагып турар. Ажылды эки организастаарындан ында ажылдап турар кижилерниң сагылга-чуруму база хамаарыжыр. Ынчангаш социалистиг чарыштың база бир сорулгазы — күш-ажылды организастаарын экижидип тургаш, кижилерниң ажылынга хамаарылгазын, бот-идепкейин бедидери болур. Бистиң коллективтеривисте ам чылдагаан чокка ажыл хүнү үзер, ажылдан озалдаар таварылгалар барык чок болган.

Социалистиг чарышты организастаар талазы-биле бисте чамдык чаа чүүлдер бар-даа болза, бүгү-ле айтырыглар шиитпирлеттинген деп болбас. Ылаңгыя ап турар социалистиг хүлээлгелеривисти бедидерин болгаш социалистиг чарышты түңнеп тура, чүгле мурнакчыларны илередир эвес, а харын кижи бүрүзүнүң киирген салыышкынын өөренип көрүп тургаш ортумактарның бот-идепкейин улгаттырып, мурнакчыларның одуруунче үндүрерин чугула деп санап турар бис.

Социалистиг чарыш ажыл-агый бүдүрүлгезинге улам-на ажыктыг болзун дээш ону организастаарын сайзыраңгайжыдарының чаа аргаларын дилеп тывар ажылдар бистиң мурнувуста хөй.

К. ЧАМБАЛДОО.

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы.

МУРНААННАР

Продукция сайгарарының ийи айлар планын

Үстүү-Енисейниң балык заводу 130,8 хуу,

Элегес-Аксының керамзит хана материалдары кылыр заводу 124,4 хуу,

Таңдының ыяш ажыл-агыйы 123,3 хуу боттандырган.

Күрүнеге эът садарын эрткен чылдың деңнелинден

Каа-Хем район 79,6 хуу, сүт садарын Тожу район 91,2 хуу көвүдеткен.

КЕРЭЭЛИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИ ЧЕТПЕС

Тудугларны дүрген болгаш эки шынарлыг туткан тудум-на, республиканың чурттакчы чону амгы үениң чаагайжыды туттунган бажыңнарын болгаш социал-культура амыдыралдың өске-даа объектилерин хөйнү алыр деп чүве билдингир.

Ынчалза-даа... Тудуг материалдары-биле хандырылганың хуусаазын хажыдып турупбээрге, тудуг организациялары багай ажылдап, планныг даалгаларын күүсетпейн туруп бээр чорук оон үнер. Тудугжуларның оруунда доктар боо турар чүүлдер ам-даа бар. «Тыва тудуг» тресте, а ол ышкаш ооң бүгү звеноларында, күш-ажылчы коллективтерниң боттарында безин амыдыралдың негелделери-биле деңге баспайн, эрги чаңчылдардан уштунуп чадап, даандырган ажыл-херек дээш ээ-харысалга чок чоруун көргүзе бээр чоруктар ам-даа бар. Бөгүн эрги ёзу-биле ажылдаар болза, чыдып каап болур деп чүвени кижи бүрүзү чедир билбейн турар.

Ажыглалга кирер объектилерниң хөй кезиин ноябрь-декабрь айларда дужаап, чыл төнер дей бергенде штурмнаар чорукту болдурбазы-биле тудугжулар болгаш хандырылга ажылдакчылары арасында быжыг харылзаалыг ажылдаар ужурлуг. Маңаа чижек кылдыр хереглекчи — «Тыва тудуг» трезин база хандырыкчы — Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадын ап көрээл. Хереглекчи болгаш хандырыкчы арасында керээни чарып ап турар. «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелели-биле Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат арасында керээни чылдың-на чарып ап келген. Хандырыкчы — «Тудуг кезектери» комбинат ол керээни ёзугаар күрүне стандартының негелделеринге дүгжүп турар эки шынарлыг продукцияны, хереглекчиже чүдүрүп чоруткан кылыгларын паспорту-биле кады чорудар дээш керээде көрдүнген чүүлдер-ле хөй.

Керээде көрдүнген хүлээлгелерниң күүселдези дээш хандырыкчы-даа, хереглекчи-даа харысалганы деңге чүъктээр ужурлуг. Ол хүлээлгелер чамдыкта күүсеттинмейн баар, ооң ужурундан тудугжулар ажыл чок анаа олуруп бээр чоруктар ам-даа бар.

«Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң чагыын ёзугаар Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат найысылалдың тудугжуларын панель бажың тудар кылыглар болгаш конструкциялар-биле хандырып турар кол хандырыкчы.

Кызылдың 13-кү кварталында туттунуп турар 80 аал ишти чурттаар кооперасташкан чуртталга бажыңының тудуу оожум темпилиг чоруп турары, оон квартира алыр дээш акша төлеп каан кызылчыларны дүвүредип турары черле чөп. Планда көрдүнгенин ёзугаар ол бажыңны 1986 чылдың декабрьда ажыглалга киирер турган. Кооперасташкан чуртталга бажыңындан квартира алыр дээн кызылчылар ам-даа үр манаар ужурга таварышкан. Эрткен чылын-на ажыглалга кирер ужурлуг тудуг мынчага чедир чүге саадап келгенил?

80 аал ишти чурттаар кооперасташкан чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турар монтажниктер бригадири В. Н. Магда-биле ужуражып, тудугнуң темпизи чүге оожум чоруп турарын база айтырган бис.

— Кезектер-биле четче хандырып турар чүве болза, бистерде чүү боор, каъттарны саадал чок эптеп үндүрүп-ле кээр болгай бис. Кижи күжү бисте четчир. Бисти саададып турар чаңгысла чүве — тудуг кезектерин — даштыкы, иштики ханаларны четче хандырбайн турарында — деп, бригадир хомудалын илереткен.

Бригадирниң хомудалы чөптүг. Февральда дөрткү каътты эптеп келирге, өрээлдер арасының бир ханазы чок болган. Чаңгыс ол дээш тудугжулар ийи неделя иштинде анаа туруп келген. Ол чокта даштыкы ...алар эптеттинмес. Ол четпейн турган чаңгыс хананы чүгле март 6-да эккелген. Бо хүннерде тудугжулар бешки каъттың даштыкы ханаларын салып доозуп турар. Ынчалза-даа иштики ханалар, вентиляция блоктары ам-даа четче хандыртынмаан. Бешки каътты дүрген эптеп үндүрүп кээр арга тудугжуларда бар. Ынчалза-даа өрээлдер арасының 42 ханазы чок боор турар. Хандырылгада мындыг четпестер турда, бо тудугнуң саадап турар бир чылдагааны ол боор турар.

Бригаданың тудугжулары бо бажыңның үшкү каъдын эрткен чылдың сентябрь 8-те эптеп эгелээн. Даштыкы болгаш өрээлдер арасының ханаларын чедир хандырбайн келгенинден ол каътты барык алды ай эптеп келген. Февральда хандырылганы элээн дүргедедипкенинден тудугжулар ол каътты март 6-да эптеп доосткан.

Улуг панельден бажың тудар кылыгларны чогуур үезинде хандырбайн турарындан кооперасташкан бажың үр туттунуп келген. Бир эвес тудуг кезектери-биле четче хандырып турган болза, тудугжулар ук бажыңны чедип ай дургузунда эптептер арга турган.

Кереэ ёзугаар «Тудуг кезектери» комбинат январьда 3259 кубометр демир-бетон кылыгларны «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелинге бээр турган, 1 муң 306 кубометрни чедир бербээн. Ону акшаже шилчидерге 195,9 муң рубльдиң демир-бетон кылыглары-дыр.

Кооперасташкын бажыңның тудуунуң оожум чоруп турарынга чүгле «Тудуг кезектери» комбинатты буруудадып болбас. Маңаа «Тыва тудуг» трестиң, ооң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң буруузу база бар. «Тыва тудуг» трест кооперасташкан бажыңның тудуу-биле чергелештир хавак кырында бодунуң ажылдакчылары чурттаар бажыңны база тудуп турар. Ынчангаш тудуг материалдарын шын эвес хуваап, кооперасташкан бажың тудуунга хереглээр кезектерниң хөй кезиин бодунуң тудуп ап турар бажыңынче октап, ында ажылдап турар Кузнецовтуң бригадазын тудуг материалдары-биле бирги ээлчегде хандырып турары канчап-даа таарышпас.

Шынар — ажылдың хемчээкчизи деп чүвени эки билгеш, «Тудуг кезектери» комбинаттың коллективи бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарынга дөрт салдарны чедирип турар хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону ажыктыг кылдыр ажыглап турарын айтыр апаар. 72 серияның бажыңнарының кезектерин апрель 10-га чедир үндүргеш, моон соңгаар ону үндүрбес. Ол серия ам эргижирээн. 135 серияның чаа бажыңнарының кезектерин бүдүрерин ам шиңгээдип эгелээн. Амдызында айда-ла 45 квартираны эптээр кезектерни комбинат бүдүрер аргалыг. Бо серияның бажыңнарының кезектерин айда-ла 64 квартираны эптээр кылдыр бүдүрер сорулганы комбинаттың коллективи бодунуң мурнунда салган.

Бүдүрүп турар продукцияның шынары база керээ ёзугаар чорудуп бээр тудуг кезектериниң ыяап-ла күүселдези дээш социалистиг чарышты хандырыкчы болгаш хереглекчи боттарының арасында мынчага чедир организаставаан. Социалистиг чарышты керээде көрдүнген чүүлдерже углап, ону доктаамал түңнеп турар болза, тудуг материалдарының шынары экижиир ужурлуг. Тудугда хандырылгада четпестерни болдурбазы-биле хандырыкчы болгаш чагыкчы керээлиг хүлээлгелер дээш харысалгазын бедидип, хандырылга талазы-биле онаалдаларның болгаш хүлээлгелерниң күүселдезиниң учёдун шын чорудары негеттинип турар.

М. ОЮН.

ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛДУРАР БОЛЗА..

Чарыш болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидери тудуш харылзаалыг. Ону кайызын-даа көрүп болур. Бир катап аарааш, ийи хүн ажылче үнмедим. Орнумга бызаалар ажаар кижи тывары берге болган. Үр чыдар аргажогундан ажылче катап үнүп келдим, ажаап турар чаш бызааларга сагышсырай бээр чүве чораан. Чаш мал өстүрер байдал фермада чогумчалыг эвес. Мээң ажылдап турарым кажаада өдек үндүрүп аштаар транспортёр чок, кажаа иштиниң агаарын арыглаар дериг-херексел ажыглаттынмайн турар. Ол үрелген.

Бир эвес кажааларның ишти механизастаттынган, хол-биле кылыр кадыг ажылдар эвээш болган болза, кижи бүрүзү, ылаңгыя аныяктар, Чаа Чаа-Хөлдүң сүт-бараан фермазынга, бызаа ажаап өстүрериинге күзелдиибиле ажылдакчаарлар ийик.

Ийи ай чедир назылыг 46 бызааны менде бижыглаан. Эртен, дүъште, кежээ — үш катап чемгерер мен. Бызааларның хонукта немелде деңзизи өзүп турар. Малга бээр чем четчир болгаш янзы-бүрү. Аңаа немештир чылыг шайны база берип тур мен. Ону бызаа суксунга маңа хапып ижер болгай.

Бир эвес күш-ажылдың байдалдарын таарымчалыг тургузар болза, эки көргүзүглерни доктаамалчыдып, социалистиг чарышка үре-түңнелдиг боор болур.

А. ДОНГАК-ООЛ.

Он ийиги беш чылдың бирги чылында «Ак-Туруг» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы багай эвес көргүзүглерни чедип алган: ол бир башка опааштыр 1,3 кг дүктү кыргып, чүс хойга опааштыр 98 хуу хураганны алган.

Бригада 1985 чылда мал ажылынга эки көргүзүглерлиг болганы дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң дипломуну-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: «Ак-Туруг» совхозтуң партком секретары М. Х. Дапык дипломну бригаданың кежигүннеринге тывысып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧАРЫШ, ООҢ ТҮҢНЕЛИ

Чарышка идепкейлиг киржилге күш-ажылга, бодунуң коллективинге, ниитилелге чаа, коммунистиг кижизидилгени берип, коллектив дээш кижилерниң харысалгазын, сагыш-сеткилин быжыктырып, кижи факторун идепкейжидеринге идиг берип турар болганда, ону түңнээри, тиилекчилерни өй-шаанда илередип, оларны шаңнап-мактаары, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзери чугула черни ээлээр.

№ 14 механизация эргелели республика масштабтыг улуг бүдүрүлге. Чарыш айның, кварталдың, чылдың биле түңнеттинип турар. Ындыг-даа болза бригадаларның хөй кезии керээ ёзугаар ажылдап турар болганда чылдыы биле түңнээри эптиг болу берген. Механизаторнуң ажылының дуржулгазынга чаңгыс хүннүң, неделяның, харын-даа айның түңнели-биле боттуг үнелел бээри болдунмас. Станок чанында турар ажылчын болза ай, ийи ай хиреде бодунуң чүкү кылып билирин көргүзүп болур.

Социалистиг чарыш киржикчилеринге моральдыг болгаш материалдыг идиг бээри, шаңнап-мактаары бо коллективте системажый берген. Ооң хевирлери хөй янзы. Кол чүве аргаларның хөйүнде эвес, а ону ажыглап турарында. Сөөлгү чылдарда мындыг хевирлерни ажыглап турар: Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарда участоктары бар болганда районнуң, республиканың бүдүрүлге мурнакчыларының хуралдарынга киржир эргени бээри; тиилекчилерге шилчип чоруур вымпелдерни тыпсыры; профессия талазы-биле эң эки деп атты тыпсыры; тудугжулар хүнүн таварыштыр хүндүлел самбыразынга киирери; УАЧД барып көөр, курорттарже, дыштанылга бажыңнарынче баар халас путёвка-биле шаңнаары дээш оон-даа өске.

Чарыш тиилекчизин — хүндүлел бижик-биле; ийиги черже үнген кижини — акша шаңналы-биле; үшкү черде-зин — аас шаңналы-биле дээн ышкаш шаңналдарның эргижирээн бо хевирин ажыглавастай берген. «Эки ажылдап турар кижиге эвээш материалдыг кежиктиң херээ чүү деп, ындыг аа?» — деп чарыш организакчыларының бирээзи профком даргазындан айтырдым. Ол айтырыгга айтырыг-биле харыылады: «Моральдыг идиг бериишкиниинң ужур-утказын кудулаткан хереэ бар бе?».

Чарыш түңнелин үндүрерде механизастаттынган ажылдарның, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин, орулганы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылдың шынарын, ажыл шагының чидириин кайы хире кызырганын, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чуруумунуң сагылгазын кол барымдаалап турар.

Чарыштың мурнакчы дуржулгазын өөренмейн, ону нептеретпейн тура, шаңнал-мактал-биле түңнээри — ол дээрге орук ортузунга олурупканы-биле дөмей. Эрткен чылдың түңнели-биле тиилекчи болгаш ССРЭ-ниң УАЧД баар халас путёвка-биле шаңнаткаш, аңаа четкеш келген чолаачы А. Симонов, шаңнатканы путёвка-биле Ленинград четкеш келген, автокран машинизи Н. Ротов, слесарьлар-монтажниктер бригадири Н. Наконечный ам бо хүннерде Болгарияның бир курортунда дыштанып турар, бульдозер машинизи А. Семёнов, удавас Нальчикте, Цхалтубода курорттарга барып дыштаныр Л. Овсянникова, Е. Данилюк ышкаш күш-ажылдың хоочуннарының дуржулгазын аныяктар шиңгээдип ап турар.

Профессия талазы-биле тергиинner — Шагаан-Арыг участогунда башкылыг кран машинизи А. Бурко, Ак-Довурак участогунда чолаачы А. Купреев, септелге цегинде моторист Н. Проскуряков болгаш оон-даа өскелер чарыштың мурнуку одуруунда. Аныяктардан Кызыл участогунда автокран машинизи В. Иванов, бульдозер машинизи В. Скрипов болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың ажыл-херекке ажыктыын билип, ооң идепкейлиг киржикчилери апарган.

В. САТ.

КАМНАЛГА КОШКАК

Бай-Хаак столовазынга дүъш үезинде чеде бердивис. Ырак-чоок суурлардан болгаш өскээртен чорук-херек кылып келген чон бо удаада база арбын болган. Бистиң барган хүнүвүсте О. М. Кочерганың бригадазы ээлчээнче кирген болду. Ооң удурткан бөлүүкүнүң ажылы-биле танышып, камналга болгаш хумагалал айтырыынче кайы хире сагыш салып турарын көрдүвүс. Поварлар аъш-чемниң шынарынче, хөй чүүа болурунче кол кичээнгейин угландырган. Олар хүнде чеже хире чемни белеткээриниң чижек-нормазын эки билир. Эртен, дүъште болгаш кежээ чаа чемнерни белеткеп турарындан чем арттырып каары эвээш. Эвээш, биче артынчыларны районуң дузалал ажыл-агыйынче чорудуп турар.

Эрткен күзүн ук столовая 11 тонна картофель, 4 тонна согуна, 3 тонна свёкла, 1,5 тонна морковь алган. Ниитиниң чемненилге чериниң бухгалтери Р. В. Казакова, склад эргелекчизи С. Д. Оюн олар-биле ол ногааларның кадагалаттынып чыдарын база көрдүвүс. Склад столовая адаанда турар. Ооң одалга системазының хоолайы дежилгеш, суг төгүлген. Өлшык болганындан свёкла, морковь дүдүп эгелээн. Картошка биле согунаның чемиштери саглайтыр сыптальп келген. Оола неделяда 2-3 удаа агаарладып хемчээн алган болза, мынчаар үнмес, үрелбес турган. Боларны баш бурунгаар чүге хемчээн албайн барганын айтырарымга «Столовая директору ам 17-де келир. Ынчан биргээр ылгап, сайгарар ийнен» диштилер. Склад эргелекчизи боду агроном эртемниг, ногааларның ажаалдазын, ону камнаарын, хумагалаарын кымдан-даа артык билир турбуже, мындыг хамаарылгалыг болурга таарышпас. «Мынчап чыдар болза, чартыы октаттынар-дыр аа» деп хомудалга бухгалтер Р. Казакова дөмей-ле шуптузу чемге ажыглаттынар бээр дээр хөөнүг бүзүретти.

Ооң бодалы-биле алырга, ниитиниң чемненилге черинге бичии үрели-даа берген болза, ажыглап болурун бадыткап турары ол. Үнүп чыдар ногааларның сүүзүнүң хүн бүрүде баксырап орар болгай. Ооң-биле аъш-чем белеткээрге, дөмей-ле хоолузу эки эвес. Ынчангаш ногааларның кадагалалын үргүлчү хайгаарап, камнап алырынче сагыш салыры черле чугула. Камналга дээш демисел чүгле бүдүрүлгеге эвес, амгы үеде бистиң амыдыралывыстың өске-даа адырларынга, ооң иштинде ниитиниң чемненилгезинге база нептерээр ужурлуг дээрзин ажылдакчы бүрүзү утпаза эки.

С. ЧООДУ.

Таңды район.

ХОЖУДААННАР

Продукция сайгарарының ийи айлар планын

Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу 78,6 хуу,

Кызыл-Мажалыктың сүт заводу 89,4 хуу,

Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады 90,2 хуу чедирген.

Күрүнеге эът садарын эрткен чылдың деңнелинден Сүт-Хөл район 44,4 хуу, сүт садарын Өвүр район 46,6 хуу эвээжеткен.

Чарыш хрониказы

ФЕВРАЛЬ ТҮҢНЕЛИ-БИЛЕ

Республика типографиязының коллективи Улуг Октябрьның юбилейинге уткуштур бүдүрүлгелер арасында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо хүннерде ук бүдүрүлгениң цехтериниң, участоктарының болгаш звеноларының ажылчыннары ийи эзчеглиг ажылче шилчип, эки шынарлыг хөй продукцияны бээр дээш кужениишкиннинг ажылдаштың база бир чаа хевиринче кирген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле, социалистиг чарышты коллективте ай, квартал санында түңнеп, тиилекчилерге моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны тывысып турар.

Бирги кварталдың ийи айларының түңнели-биле коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы Валентина Попованың удуртканы дептерлээр цехтиң коллективи планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, эки шынарлыг продукцияны үндүргеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлээн. Цехтиң коллективинге типографияның цехтер арасында шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Дептерлээр цехтен аныяк коммунист Ольга Блинова «Алдын холдуг мастер» деп атты чаалап алган. Ол ук цехте элээн каш чыл дургузунда эки ажылдап, бүдүрүлгениң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. «Мергежилиниң тергиини» деп атты Любовь Чадамбага тывыскан. Ол база дептерлээр цехтиң эң дуржулгалыг ажылчыннарының бирээзи. 1985 чылдың түңнели-биле чарышка тиилээш, ол Улус ажыл-агыйының делгелгезинче халас путёвка-биле чораан келген. А аныяктар аразынга парлаар цехтиң ажылчыны комсомолчу Валерия Монгуш «Мергежилиниң тергиини» атты баштайгы удаа чаалап алган.

Корректор Сталина Огнева, линотипист Елена Монгуш, метранпаж Степан Адыг олар база чарыштың тиилекчилери болганнар.

Бистиң корр.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механика цегиниң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның юбилейинге уткуштур социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Цехтиң коллективи февраль айда комбинатка чагыг ёзугаар 53 муң рубльдиң продукциязын кылыр тургаш, ону 115 хуу күүсеткеш, чарыштың мурнуку одуруун ээлээн.

Бедик мергежилдиг токарьлар Ким-оол Ооржак, Валерий Михалин, слесарь Николай Романович, фрезеровщик Таисья Шакирова болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

С. САЛЧАК.

«МӨРЕННИҢ» МУРНАКЧЫЛАРЫ

Эрзинде «Мөрен» совхозтуң ажыл-ишчилери он ийиги беш чылдың баштайгы чылының тиилекчилерин илереткен.

Механизаторлар ортузунда социалистиг чарышка дуржулгалыг тракторист М. Оңгуда бирги черни ээлээн, а чолаачылар арасындан А. Кур чарыштың тиилекчизи болган.

Эки көргүзүглүг, кызымак малчыннар эрткен чылдың түңнели-биле эвээш эвес болган. Хойдан продукция алырының болгаш ооң баш санын камгалаар талазы-биле хойжу В. Сандан дээре болуп, чарыштың тиилекчизинге сынаткан. А саанчылардан Я. Бадарчы совхозка бирги черни ээлээн.

А. САН-ХӨӨ.

Аяк шайны аартап ора...

ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУН БОЛГАШ ЭРГИ ХӨӨННЕР

Эчизи чок, хевзигие үүле кылгаш,
Эрес кирип, сөзү саамчып, бодун мактап,
Орден-медаль калаар черин айтып, суйбап,
Орар черин ширбип турган үе эртген.
Эки дээнни эстеңнедип, бакты базып,
Эрттиригни, частырыгны эскербестеп,
Эмин эрттир салдынышкаш, чиилинейнип,
Эреңгейлеп турганывыс уттундурбас.
Түмен чонуң урал-мерген угаанының
Дүүшкен күжү—партия орук айытпышаан.
Эрги хевээр элейтирин болдурбас дээш
Эде-хере тыртынарын негеп келген.
Ниитилел, бүгүдениң шимчээшкини
Идегелдиг бурунгаарлап базып орда,
Ишчи чонуң далай ышкаш тереңинде
Ийи-чаңгыс мындыг хөөннер ам-даа бар-дыр:
«Үе дээрге чурум дээштиң доңу дыңзып,
Үрей-чазай тепсир чыгыы кылынза-даа,
Шаандакы дег хамык чүве удаажырап,
Чавырлы бээр чадавазын канчап билир».
Хөөнге алзып, хөделирин уттуп болбас.
Хөрек соктап, хөйнү кый деп, сөстер октап,
Көрүш-хевир көскүлеңнеп турар кылдыр
Хөлүн часпайн, боданганы ботка дээре».
«Дааскан иш дээш эшкедевейн, тап-билээлеп
Дарга бошка, бөдүүн чонуң — дөгерениң
Чугаа-соодун, судал шинээн шинчилеп каап
Чурум-корум хажытпайн чорбас деппе».
«Ындыызы ындыг. Ынчалза-даа арай хоржок.
Ында-мында, чаа чүве мөөн каап болур.
Эгелээрин эгелээштиң далашпайн,
Эртен-даарта канчап баарын маназа чүл?».
Чаа чүве көшкен хар дег доктаап кынмас!
Салгын ында, агаар ында, сүр-күш ында...
Аар, шолук кедиин чок хөөннерни
Аргамчылап өртеп аар деп бодаваңар!
Эде кылыр, тургузуушкун боогдал билбес.
Эчис соруу: ында, дүгде, талыгырда.
Эрте дээре, билектерни сывырнышкаш,
Эрес, шынчы ажылдаары — сорулга ол!

В. КАРА-САЛ.

УТТУНДУРБАС ЧАС

Чалыы шаамдан амга
чедир
Чамнык частар
уттундурган.
Чечектерниң ооңуп,
дүшкеш,
Черден катап үнмези-ле...
Ынчалза-даа чаңгыс-ла
час
Ыы ышкаш сеткилимде
Кайгамчыктыг чараш эвес
Каражаның боду ышкаш.
Ынак мен деп кады
чораан,
Ыңай көрүнү берген чаңыя
Уруг ажым сээң-биле
Уттундурбайн чүрээмде
чор.

* * *

Аажы-чаңы хирелигниң
Аактыг боду сагындырар
Часкы шуурган дошкун-на
дыр.
Чаактарымны часкап-ла
тур.
Оруум эгеш, базыпсымза,
Оорганы камнавас-даа.
Шуурганче удур базайн.
Чүрүк эвес, кижи-дир мен!

М. ДОРЖУ.

К Ы Ш

Бүдүктерде бүрүлер чок,
Мунгаранчыы кончуг-даа бол.
Келир чылдың чочагайы
Кедеттинип үнүп олур.
Хадыңнарны топтап көөрге,
Каппагар ак уннарлыг-дыр.
Шынаа-шөлде куулар ышкаш,
Шыпшың шөлээн
тургулаар-дыр.
Хайнып, мөөрээн чайның
хеми
Каттаңгылай доштар кеткен,
Хову харын үрген шуурган
Дүвүредип хөлзеп келген.
Дээриниң өңү дыка чиктиг,
Дески-даа дег кылаң көстүр.
Ажык-шөлдер, тайга-сыннар
Аккыр харга шуглаадыпкан.

М. РАМАЗАНОВА.

ЧҮНҮ КЫЛЫРЫЛ?

Бир катап кичээлдер соонда физика-математика башкызы Болат Оюнович Алдын-Херелдиң мурнунда кудумчуну өрү ийи оол аразында чугаалажып бар чораанннар.

— Ол хире онза башкының кичээлинге шаптыктап кагдыңар, оон ыңай дыңнаан болза деп бодап олурдум, аал. Кижиге чаңгыс сөс-даа билип алырынга херек-ле болгай.

— Менде буруу чок.

— Чүге?

— Черле ындыг ышкажыгай, Чалааҗык, билбес эвес сен, башкылар ылгай көөр. Эльвира Людвиговнаны чаа келген аныяк кижи дээш ылгай көрүп турары ол-дур.

Эртине-Булак ортумак школазынга мурнуку чылдарнындан хөй башкылар келген. Чамдыктары өөредилге чылы эгелей бергенде безин келгилээн. Амыдыралдың янзы-бүрү чылдагааннары-биле элээн каш башкылар чоруй баргылаан. Оларның чамдыктары бүгү талалыг өзүлдезиниң аайы-биле хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиниинден удуртур ажылдарже шилчээн.

Бир катап онгу класска Болат Оюнович кичээл эрттирип турда, эки өөредилгелиг, томаанныг дээн оолдарның бирээзи та чүнү бодап каан чүве, башкының сөс бүрүзү-биле болганчок-ла сөс карыштырар сагыштыг болган. Ону башкы билзе-даа, шыдажып, анаа харыы бербээн.

— Ол канчап олурарың ол, Доржу, ыятпас сен, оол — деп, оон-моон ону кыс уруглар чемелээн.

«Каш чыл иштинде эвээш-биче-даа бол эртемге өөредип келгени, кандыг-даа ажы-чаңын билир апарганы башкызының орнунга өске кижи келирге, ооң сөс-доманың утказын экк-ле билип чадаан өөреникчи башкыга азы бодунга хомудап, хорадааның илередир дээш, опчоктанып, харын-даа кылыктаныр бир аян бар чүве-дир эвеспе оң. Мындыг таварылгада чүнү кылырыл?»—деп, Болат Оюнович боданмышаан, класстан үнүп келген.

Кожазында класстан өөредилге эргелекчизи Наңзалмаа Даржаевна холунда кылын кызыл кыдыраажын болгаш кылаңнааш демир-үжүүн тутпушаан, арнының ширинин сүргей апарган эртип бар чораан. Ооң соонда даштыкы дылдар башкызы Эльвира Майзингер өөреникчилерниң кыдырааштарын болгаш класс журналын куспактапкан бар чораан. Оларның соондан Болат Алдын-Херел башкылар өрээлинге кирип келген. Өөредилге эргелекчизи бодунуң столунуң хаарҗаан ажыткаш, оон бир-ле бодал тып алыр дээнзиг, кезек када ыыт чокка боданып олургаш, дужунда турган узун чиңге сынныг, ак шырайлыг, чиңгир көк улуг карактарлыг, бедиксимээр чуга думчуктуг болгаш бажының дүгү ак сарыг аныяк башкы — орусшаан немец уругже чаа-ла эскерип каанзыг көрнүп келген.

— Эльвира Людвиговна, бээр мээң чаныымга олуруптуңарам. Кичээлиңер планын көрүп болур ирги бе?

Наңзалмаа Даржаевна аныяк башкының кичээл эрттирериниң планын ажып көрүп номчугулаан.

(ТООЖУДАН УЗҮНДҮ)

— Кичээлдер планын улам тодарадыры-биле кичээлге минуталарны хуваай чүнү кылырын шуптузун бижип ап туруңар деп силерге каш-даа катап сүмелеп турган мен. Өөредип турар эртемнериңерни эки-даа билир болзуңарза, ону өскелерге дамчыдары ындыг амыр эвес, нарын, берге херек. Эртем-техниканың амгы үеде шапкын хөгжүлдези-биле чергелештир башкылаашкынның арга-методтары улам сайзырап турарын билир бис. Силер, аныяк башкылар, хоочун башкыларның канчаар ажылдап турарын көрүп ап, олардан хире-чергези-биле өөрениңер. Делегейниң сураглыг педагогтарындан доктаамал номчуп өөренмишаан, боттарыңар база түскайлаң арга-биле ажылдап, бодуңарда чүү барын ажыдар болгай силер. Ынчангаш эки бижээн план деп турарывыс ол. Өөреникчилерге кичээл бүрүзүнден бир-ле чаа билигниң кол утказын олар боттары угаап билип алырын чедип алыры башкылаашкының база бир чажыды болгай.

— Ындыг харын, Наңзалмаа Даржаевна.

— Силерниң, Эльвира Людвиговна, кичээл эрттирер планыңар анаа-ла кыска демдеглел-дир. Өөредип турар темага харылзаалыг кылдыр, ону күштелдирип, улуг эртемденнерниң болгаш чогаалчыларының өөредиглиг сөс домактарындан бижип алыр херек, демги чугаалап турганыңар ышкаш, топчуг эки сөстерин мында бижип албаан-дыр силер.

Эльвира Людвиговнаның арны кызыксап, куду көрген. Ону Наңзалмаа Даржаевна билип кааш, сөстүң утказын өскерти берген.

— Чогум кичээлиңер солун, эки-дир. Өөреникчилерниң үшкү дылга харылап турары-даа багай эвес-тир, сонуургап турарлар. Мен безин элээн каш чаа сөстерни билип алтым ышкаш. Шаанда өөренип турганым сөс-домактар катап сагышка кирип кээр чүве-дир—дээш, Наңзалмаа Даржаевна немецтеп— кичээлге техниктиг херекселдерни болгаш өске-даа көргүзүг материалдарын ажыглап турарыңар чогумчалыг-дыр — деп арай кагылчак-даа болза, шын чугаалаан. Эльвира Людвиговнаның карактары улгадып, арнынга чырык хүлүмзүрүг көстүп келген. Ооң элдепсингени илдең апарган.

Өөредилге эргелекчизи шагынче көргүлээш, олурушканы кичээлдиң чамдык четпестерин эскергениңден чүнү эдип алырынга сүмелерин аныяк башкыга берген.

— Силерде айтырыг бар бе?

— Айтырыг чок, шуптузу билдингир-дир, сүмелериңер дээш четтирдим, Наңзалмаа Даржаевна.

— Ам кичээлиңер бар бе, Эльвира Людвиговна?— дээш, Наңзалмаа Даржаевна расписаниеже көргүлээн.

— Класстарга эрттирер кичээлдерим доосту берди, Даржаевна.

— Уткан-дыр мен. Артыкы столда оолдар бир-ле номну чажыды-биле ажып көргүлеп олурдулар, ону эскердиңер бе?

— Словарь көрүп олурдулар.

— Силерниң кичээлиңерге оолдар шашкылажып турган болдур ийин. Ол дугайында биске чүге дыңнатпаан силер.

— Ынчангаш чүве харын. Ол дугайында бодум хемчээн алган мен. Кайда-даа уруглар уруглар-ла болгай, ында кижи хомудаар чүве чок. Оларны ам-даа өөренип көөр болгай.

— Чежеге чедир өөренип көөр силер. Эльвира Людвиговна, херек кырында ажылдаар-ла болгай. Силерде быжыглаан класыңарда төрелдер-биле ажылыңар шоолуг көзүлбес, барык чок хире ийин. Өөренип көргениңер соонда ажылдаар бе?

«Ат-ла болдум, чүү дээйн» — дээнзиг Эльвира ынаар бир столда бижиттиниң олурган Болатче көргүлээн. Оозу чүвениң ужурун билгензиг тура халааш, чоокшулап келген.

— Школада өөредилгеден дашкаар өөреникчилер-биле ажылдар-биле чергелештир районнуң чырыдыышкын болгаш культура албан черлериниң даалгалары база бар болуп кээрге, өөреникчилерниң бажыңнарынга баар чайлыг үе тывылбас чүве-дир ийин—деп, Эльвирага Болат болушкан хевирлиг чугаалап үнүп келген.

— Ынчаарга мындыг-дыр, Болат Оюнович. Силер Эльвира Людвиговна-биле кады аңаа дузалажып, элээн каш ада-иелериниң бажыңнарынга кириң. Өөреникчилериниң амыдыралы-биле таныжып көрүңер —деп, өөредилге эргелекчизи даалга берген.

А. АРАПЧОР.

ХОНЧУ

• Шоодуглуг чечен чугаа •

Севил-биле салым-чолувус кадып алгаш, чурттаандан бээр ийи чыл ажа бердивис. Бо ийи чылдың иштинде эктим элеп, хырнымдан аштай бербээн-даа болзумза, амыр-дыш черле көрбедим. Ооң кол чылдагааны чүдел дизе, мода-ла болгай. Бодум үе-шагның аайы-биле тып-тып кээп турар моданы хынамчалыг хайгаарап, таарыштыр кеттинип-даа чорзумаа, кадайым модага кончуг ынак кижи болуп тур. Ооң модага ынаа мээң сагыш-сеткилимни амыратпайн чорууру ол.

Бажыңда мен-даа, кадайдаа хеп шыгжаар ийи аңгы шкафтыг бис. Севилдиң хеп шыгжаар шкавын ажыдыптарга, ында чүнү чок дээр силер: улуг өртектиг норка кежинден даараан негей тон, хой кежинден дублёнка, киш, норка, песец кежинден бөрттер, ивн быжкаандан идик. чайгы, күскү хорагай идиктер, янзы-бүрү моданың торгу платьелери, костюмнери дээш, чок-ла чүве чок. Катымның кудага айытканы ам алды харлыг дөңгүр шилги шарызынга чүдүрер-даа болза, ол үгбас. Ол хептерни тып, садып бээр дээш барбаан, четпээн черим-даа чок, өңнүктешкен өөрүм-даа хөй. Чүс акшаның орнунга чүс өңнүктүг бол деп үлегер чугаа ылап-ла шынын сөглээн чорду. Өңнүктерим эвес болза, ынча хөй чүвени кайыын сураглап, тып алыр ийик мен.

Мындаа чаа кадайым Севил меңээ мындыг чарлык кылды:

— Кожавыс Сайлыкмааның ашаа Сочиже курорттап чорааш, сөөлгү моданың джинсы чүвүр садып әкеп берген. Итали фирма даараан. Аяныы хөлчок чорду ийин. Сен ону эскерип көрдүң бе?

— Чок. Харын Сайлыкмааны көөрүмге, оолдар ышкаш үргүлчү-ле чүвүр кедер апарган чорду. Чогум кандыг чүвүр деп чүвени эскербедим.

— Мурнунда ийи, артында ийи карманнарда арзылаң чураан, артыы, иштин аастарында чаңнык хевириниң тыртар өөктерлиг, хорагай курлуг. Алыс аяныы хөлчок чорду. Ындыг чүвүрден сураглап көр—деп, Севил чугаалады.

— Джинсы чүвүр дидиң бе? Сураглап көөр мен ыйнаан — дээш, даалганы бергеэнингеш, улуг тындым.

Кадайымның аайындан эртер эвес мен, хөделип-ле эгеледим. Өңнүктеримге: райпонуң садыг килдизиниң эргелекчизи Калгажыкка, автосадыг эргелекчизи Холажыкка бүдүү чагыгны кылдым. Джинсы чүвүр-даа сураг, ховар бараан болуп-тур.

Ынчап турумда, Кызыл хоорайже сургакчылап кирер аас-кежик менээ таварышты.

Келген хөрээмни бүдүрүп алгаш, чанарынче черле далашпайн, бир хүнүү ыяк планнап алгаш, джинсы чүвүр сураглап чоруптум. Барбаан, четпээн садыым-даа чок, айтырарымга ында-хаая ховар келир бараан болду.

Тывылбас чүвени канчаар ону дээш, аалче куруг чанар эвес, төп рынокка чимис, ногаа аймаа садып ап, доозуп турумда, артымда бир кижи шензэмден тыртып тур.

Ишкир кара сумка туткан кижи мени колдуумдан чедип алгаш, озалааш, шөлээн черже аппарды. Ол мээң бир кулаамче эглип келгеш, өске улус дыңнап каарындан корткан ышкаш, оожум сымыраны-дыр:

— Джинсы чүвүр херек бе?

— Эр-хей! Сураглап-ла чоруур чүвем ол—дээш, кижимниң эктин орта часкай каптым.

— Оожум, шагдаалар дыңнап кааптар — дээш, ол мээң аксымны дуй тутту.

— Размери каш ирги?— деп сымырандым.

— Дөртен алды.

— Көрүп болур ирги бе? — деп айтырарымга, ол хая көрнү бергеш, сумказын ажыда тырткаш, бараанын көргүстү.

Итали фирма маркалыг бирканы кожуп кааң, хорагай курлуг, үгү караа дег чес өөктерде арзылаң таңмалай базып кааң, ак-көк өңнүг джинсы чүвүр сумка дувүнде көстүп чыдыр.

Дугурушканывыс ёзугаар чүс акшаны оон холунга тутсуптарымга, мээң аксы ажык сумкамче чүвүр суп каан мунгаш целлофан хапты киир каапты. Кадайымның чагыын күүседип алганымга сеткил-сагыжымның ындазында өөрүшкүлүү аажок.

... Севил черле ындыг, Кызыл кирген саныымда-ла мени үргүлчү автовокзалдан уткуп алыр. Бо удаада база-ла ында манап тур. Автобустан дүжүп кээрим билек, ийи холу-биле мээң мойнумдан куспактаныпты.

— Сээң чагыыңны арай боорда бүдүрдүм. Кара рынок дамчыштыр чүс акша-биле тыптым — деп бажыңче базып ора чугааладым.

Бажыңга келгеш, сумкадан целлофан хапты уштуп бердим.

— О-ой, экизин-ин!— дээш оозун тудуп алгаш, залче халып кирди. Кедип көөрү-ле ол боор.

Элээн үе эрткенде:

— Өлчей, бээр келем!— деп кыйгырарга, залче кире бээримге, Севил чаңгыс хончулуг чүвүр кедип алган улуг көрүнчүк баарында тур.

— Бир хончуну кайыл, Өлчей?— деп менден айтырды.

— Ийи хончулуг чүве ышкажыгай, автобуска канчап сөп аппаар болду—деп девидээн үн-биле харыыладым.

Шаг болганда Севил биле ийилээ чаңгыс хончунуң чажыдын ам-на тыптывыс: алыксак-чиксек, чиижең кижи джинсы чүвүрлерниң ховар, тывылбазын ажыглап алгаш, бир чүвүрнү ийи аңгы хончу кылдыр сөккеш, ийи чүвүр кылдыр таарыштыр хаптааш, бир хончуну-ла чүс акшага садып турар болган-дыр.

Ам канчаар, октаптар эвес, улуг өртектиг хончуну Севил ийи үзе кескеш, шай, дус урар хап кылдыр таарыштыр даараан, ажыглап-ла турар-дыр. Мода сүрерге база ындыг каражага таварыжыр-дыр, кадайым ам-на кезеп тур ышкаш. Ол джинсы чүвүр дугайында ыттавастаан.

Т. МОНГУШ.

ТВ

МАРТ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Чедиишкинниң чажыды». Док. телефильм. 8.40 — «Булактар». 9.10 — «Тиилекчилер». Шериг эмчилериниң ужуражылгазы. 10.20 — Озал-ондак чок шимчээшкин. 10.50 — Кур черге ужуражыышкыннар. Музыка-тайылбырлыг дамчыдылга. 11.55 — Дилээшкин. 12.25 — «Ыр кижи-биле артар». Э. Колмановский, Е. Евтушенко «Орустар дайынны күзээр бе?». 13.10 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 13.40 — Бөгүн делегейде. 13.55 — «Хөй-ниитиниң санал-оналы». Күрүне бүдүрүлгезиниң (каттыжыышкынының) дугайында Хоойлуну чугаалажып тур бис. 14.50 — Улуг Октябрьның оюнга. «Төөгүнүң өшпес одуруглары». Уран-чечен фильм. «Адазы болгаш оглу». 1-ги сериязы. 16.30 — Дириг бойдус 17.30 — «Баштак-биле, шыны-биле». Шоодуглуг дамчыдылга. 18.15 — Академик В. Г. Афанасьев телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылаар. 18.45 — «Өг-бүледе». Америк журналист Фил Донахьюнуң совет өг-бүлелер-биле ужуражылгазы. 19.45 — Фигуралыг чуңгулаашкын. Делегей чемпионады. Хостуг танцы. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — Суббота кежээзинде. «Эки хөөн». Киноконцерт. 22.35—22.45 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Кантабиле» ойнаар. 8.45 — Ритмиг гимнастика. 9.15 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.45 — «Революцияның болгаш поэзияның рыцары». Е. Чаренц». 10.35 — «Тургустуна берген байдалда», «Деңнежири казыыр бирээ», «Амгы үениң дулгуяк эри». 11.35 — Бистиң садывыс. 12.05 — «Дублер эгелээн». Уран-чечен фильм. 13.30 — В. Распутин чогаалчының бажыңында. 14.20 — «Ажык соңга». Мультфильм. 14.30 — «Канчап миллионер болу бээрил». «Распадская» шахтаның комсомолчу аныяктар бригадазының дугайында. 15.00 — Хаак спорту. Делегей маргылдаазы. 15 км. Эр кижилер. 16.45 — Челябинскиниң телевидение студиязының программазы. 17.35 — Театр-студиялар — хандыкшылдыглар бе азы профессионалдар бе? 18.25 — «Анатолий Эфростуң шилилери» деп телетеатр чалап тур. А. С. Пушкин — «Борис Годунов». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Бедик дагжыгаш». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Ленинград — Улуг Октябрьның кавайы». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.45 — 00.05 — Спорт программазы: Хаак маргылдаазы. Трамплинден шураашкыннар. Ленинградтан дамчыдылга. Бут бөмбүү. ССРЭ-ниң маргылдаазы. «Днепр» — «Зенит». Днепропетровскиден дамчыдылга. Сугже шураашкыннар. «Часкы хараачыгайлар» деп делегей маргылдаазы. Бут бөмбүү. ССРЭ-ниң маргылдаазы. ЦСКА — «Жальгирис».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге быскааннаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Агаарның температуразы дүне 16—21 градус, чамдык черлерге 25—30 градус, хүндүс 2—7 градус, чамдык черлерге 10—15 градус соок болур.

Кызылга хар чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне 17—19 градус, хүндүс 4—6 градус соок.

ТЕАТР

А. ОСТРОВСКИЙ.
Март 14-те. «ЯДАМЫКТА ЯЛА ЧОК»
Үш көжегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Белая Роза бессмертия» 12.10, «Если ты не со мной» 9.30, 13.40, 16.30, 19.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Егорка» 9.00, «Конец Российской империи, или снова неуловимые» 10.30, 13.10, 17.40, «Выкуп» 15.50, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА

ИЙИ ЧҮРЕКТИГ...

Пенсильвания университединиң эмчилери Английның болгаш Швецияның специалистери-биле демнежип алгаш, Бруно деп шолалыг ытка элдептиг кезип эмнээшкинни кылганнар: ол ыттың бодунуң чүрээнге немештир оон ооргазының шыңган эъдинден бүдүрген кылымал чүректи салган. Хан-дамыр ажылдадырының кол хүлээлгезин кылымал немелде чүрек күүседип эгелээн. Ытка ындыг кезилдени кылганындан бээр бир ай ажыг үе эрткен, ийи чүректиг ол амытан сергек, көңгүс кадык маңнап турар. Кижиниң аарыг чүрээн хевээр арттырбышаан, ындыг кылымал чүректи оон шыңган эъттеринден бүдүрүп, аңаа салып болур деп түңнелди эмчилер бадыткап турар. Аарыг кижиниң чүрээниң орнунга өске чүректи салып, кезип эмнээриниң ийи аргазы амгы үеде бар: бирээзи—өске кижиниң кадык чүрээн, ийигизи — механиктиг кылымал чүректи салыры. Аарыг кижиниң шыңган эъдинден кылган немелде чүректи салыры үстүнде айыткан бо четпестерден хостуг болганда, чүректиң кезип эмнээшкининге эки түңнелдиг бээр боор деп, специалистер идегеп турар.

БАШТАК МИНИАТЮРАЛАР

Ачылыг кадай

Кадайы: Чүнүң ужув ам база катап албан ажылындан үндүр сывыртып алганың ол?

Ашаа: Мени меге немей бижилге кылып, шаңнал алдар чедип ап турган деп бижээн чүве-дир...

Кадайы: Ам канчап ажыл тып алыр деп бодап тур сен?

Ашаа: Оо, мурнунга сөгүрүп чоруурум даргалар мээң сеткилимни кайын-на хомудадыптар ийик. Ам харын шалыңы, албан-дужаалы оон бедик черже киирер дишти.

Кадайы: Даргалар, даргалар... Мээң ачым-дыр ийин. Мен телефон дамчыштыр олар-биле чугаалажып кагдым чоп? Төрел оолдарымның дөгерезин чүгээр дээн ажылдарда мен киирип каан мен...

Дүрген маңнап тургаш...

АТБ даргазы: Дүргедээшкин, эде тургузуушкун, шынар дугайында шиитпирлиг хемчег албас болза, хоржок болган. Бистерни озалдап турар дээш үстүкү черлерден сыскырып-ла тур. Чолаачы Кажар-оол, чүнү бодап тур силер?

Кажар-оол: Кызыл—Абакан аразынга чаңгыс рейсти үш-дөрт хонук кылыр кижи-дир мен...

Дарга: Ындыг-ындыг харын. Ам канчап дүргедээшкин чедип алыр бодап тур сен?

Кажар-оол: Ында чүү боор! Аар, улуг терге сөөртүп алганымда, ортумаа-биле шакта 30—35 километр эртер мен. Ам тергени уштуп каапкаш, шакта адак дээрде 50—60 километрни эртеримге, дүргедээшкин ол эвес чүве бе?!»

Дарга: Сөөртken чүъгүн чартык кезиин эвээжээриниден аңгыда, хөлүн эрттир дүргедээринге, машинадан чүү артарыл?

Кажар-оол: Чамдыкта кылыр ажыл чок болганындан даалылап, таакпылап олургулаар септекчилерге септээр машиналар дужаап бээринге дүргедээшкин база болу бээр-дир, ында чүү деп? Кожуумну элээн бедидип чаажылап алзымза, аңаа чүък арбылады кире бээр оң.

Дарга: Ону өөренип көөр бис... Ам септекчи Шевер-оолдуң бодалы чүү ирги?

Шевер-оол: Дүргедээшкин дээнде, дүргедээр апаар. Цехтер аразынга элеңейнип, ээп базып турбайн, кара маң-биле шокшуп, ээриилдерни дүлгүүрлер-биле дүрген-дүрген кизиредир, дынзыды долгап, таакпыны чүгле орту киир соргаш октап турза, дүргедээшкин, шынар-даа болу боор...

Сунар кижим бар

Сонуургаачал: Ажыг чүве амзавас, акташкан кижи пиво очурунда чоп туруп алганыңар ол?

Аргалыгбай: Сунар кижим бар. Чалгаа каңнакчыга беш литрни сунупсумза, карак чивеш дээр аразында...

Сонуургаачал: Ийет, алды арганың бирээзин база билип алдым эвеспе оң!

М. ШУР-ООЛ,
пенсионер.

КРОССВОРД

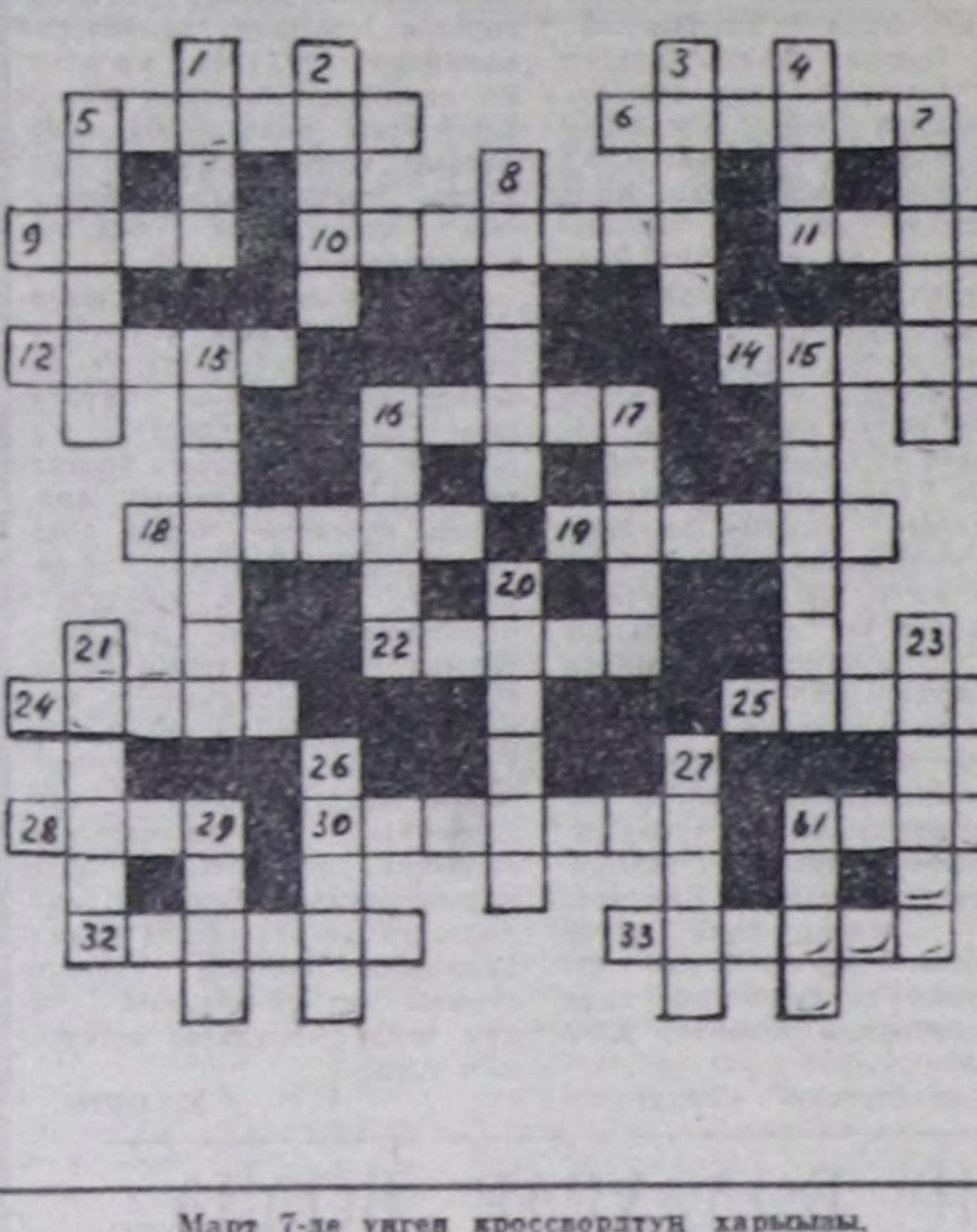

ДООРА ДУРГААР: 5. Ус-шевер кижи. 6. Кушкаш. 9. Дуюглуг аң. 10. Өрээл. 11. В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизиниң маадыры. 12. Азияда күрүне. 14. Делегейниң эң шырак шыдыраачызынга шаңнал. 16. Баш бурунгаар ажыл төлевири. 18. Малчын турлаг. 19. Тожуда даг. 22. Ай дургузунда чедер ырак чер. 24. Шаав халдаашкын. 25. Кыдатта автономнуг национал область. 28. Кандыг-бир чүвени эгидериниң дугайында негелде. 30. Тывага хамааты дайының идепкейлиг киржикчизи. 31. Моол малчын. 32. Алдарлыг норвег аян-чорукчу. 33. Тыва национал чем.

УЗУН ДУРГААР: 1. Дамырак. 2. Кат суу. 3. Тууйбуун бир хевири. 4. Үнелиг кеш. 5. Тулаа кужу. 7. Соктаан тарааның бир кезээ. 8. Дүктүң бир хевири. 13. Хойтпак кудар алгы тулуп хап. 15. Баштайгы тыва эмчи. 16. Маска. 17. Спорттуг хеп кезээ. 20. Кандыг-бир чүвени билдиндирери. 21. Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы. 23. Мал чүзүнү. 26. Сес кижиден ансамбль. 27. Техниктиг үс. 29. Араатан аң. 31. Ажылчын теве.

Кроссвордту Н. САТ тургускан.

Март 7-де үнген кроссвордтуң харыызы.

ДООРА ДУРГААР: 5. Кандан. 6. Корбут. 9. Савицкая. 10. Шончалай. 12. Нонна. 13. Гранат. 15. Савина. 16. Грим. 17. Кара. 29. Ротару. 24. «Абакан». 25. Шагаа. 27. Шугурова. 28. Комиссар. 29. Марцун. 30. Танова.

УЗУН ДУРГААР: 1. Малинина. 2. Бараан. 3. Попова. 4. Пугачева. 7. Тамара. 8. Ганина. 11. Анна. 14. Торгу. 15. Сырга. 18. Монгуш. 19. Самбукай. 20. Рига. 21. Тарасова. 22. Мамлая. 25. Шевчук. 26. Аромат.

ШЫН
Адрезивис: 667000,
Кызыл хоорай,
Щетинкин болгаш
Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга амазы
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3471.
ТС—00764.